

KRES.

Leposloven in znanstven list.

Leto V.

V Celovec, 1. aprila 1885.

Štev. 4.

Arabela.

Roman. Spisala Paolina Pajkova.

Šesto poglavje.

Samuel je bil že pred štirinajstimi dnevi odpotoval. Namesto njega preselila se je v Karpelesovo vilo Waldekova rodbina. Ali njih pričujočnost se je le malo poznala. Dva dni so mestni postrežniki nosili pohištvo in knjige mladega profesorja, in tedaj je bilo nekoliko več življenja in nereda v vili, a potem je šlo zopet vse po starem. Novih stanovnikov v vili še čutili niso; in ko bi Waldekovi o vročih pasjih dnovih ne bili prav pridno porabili Karpelesovega velikega senčnatega vrta, nihče bi še niti zapazil ne bil, da biva v hiši še druga rodbina razvèn Karpelesovih.

V Arabelinem življenju pa je bila nastala izprememba, odkar se je seznanila z ubogo blaznico na podstrežji. Vsak dan mudila se je najmanj po eno uro pri njej. Tako se je bil nje dnevni red nenadoma izpremenil.

Blaznica je postajala vselej krotka pri Arabelinem prihodu. Storiła je vse, kar je deklica želela, ter se vsakokrat neizmerno veselila njenih obiskov.

Arabela se je privadila izpremenljivemu vedenju blaznice, in ona tesnoba, ki nas navadno prevladuje, kedar se pogovarjamo s človekom, ki ni pri zdravej pameti, zapustila jo je popolnoma. Čutila je, da jej je nesrečnica udana, in to je bilo njenemu sumljivemu značaju v veliko tolažbo. Mislila si je: „Blazna ženska me vsaj iz hvalečnosti ljubi, ker čuti, da sem njena dobrotnica. Ta ljubezen ima vendar blago podlago. Vsi drugi pa, ki mi v življenju hlinijo udanost, delajo to le iz sebičnih namenov.“

To prepričanje je Arabeli neizrečeno dobro dejalo. Tako se je ona skoro nevedé vedno bolj privajala nesrečne ženske. Da se je pa ta njej dala voditi in jo v vsem ubogala, bilo jej je v največje povračilo.

S čimer koli jej je mogla olepšati življenje, vse je storila Arabela. Njena sobica ni bila več ječi podobna, temveč prijetnemu bivališču; in blaznica sama, umita, počesana in snažno oblečena, ni delala več tako žalostnega utisa. Arabela si je vselej pletenico ali šivanje jemala s seboj, kedar je obiskala bolnico; blaznica pa je z veseljem pozdravljala ona dela in kakor se je poznalo, njej znana ročna dela, in z urno, dà z izučeno roko jih je tudi sama izdelovala.

Odslej ni bilo več blaznej ženi dolg čas, ker si je pod vodstvom Arabelinim sama šivala potrebna oblačila. Da zna tudi čitati in pisati, zvedela je Arabela; toda se vé, smisla v besedah ni zapopadala.

Po teh znamenjih utrjevalo se je vedno bolj v Arabeli prepričanje, da je blaznica izobrazena in boljšega stanú. Toda po njenih zmedenih pogovorih zvedeti nje preteklost, bilo je popolnoma nemogoče. Edino, kar je Arabela o njenem preteklem življenji mogla z neko gotovostjo posneti, bilo je, da je moral ženski enkrat umreti otrok, ali da so ga jej bili vzeli; kajti le dete, katero je baje nekdanj imela, bilo je edina nje misel.

Z Waldekovimi ni Arabela občevala. Prirojena resnoba in malobesednost jej je že od nekdanj branila udeleževati se društva, s katerim jej ni bilo neobhodno potreba občevati. Kratki pozdravi, včasih kratki ogovori, do tod je segalo njeno znanje s staro ženo in njenim možem, s sinom pa še tega ne, ker ga blizu še videla ni niti si želela videti ga. Kmalu je vedela, ob katerih urah hodi po dnevu profesor na vrt in kje najrajši ostaja. Tedaj pa ni Arabela navadno o tem času hodila na vrt, ali pa si je ono stran v vrtu izbrala za sprehajališče, kamor ni profesor zahajal.

Bilo je proti večeru nekega jako soparnega dne. Arabela je sedela v majhnej kolibici na zadnjem konci vrta in čitala iz knjige. Da bi se bila sprehajala, čutila se je preveč utrujeno vsled vročine. Bila pa je v knjigo tako zamaknena, da še niti zapazila ni, da se nebo vedno bolj temni in da se tam za gorami blisk za bliskom menja, gotovo znamenje bližnje nevihte. Stoprav glasen grom, ki je zemljo stresel, opozoril jo je na hudo vreme.

Preplašena vstane, a še prej nego stopi iz kolibice, začnejo padati debele kaplje. Arabela spozna, da deža ne bode kmalu konec. Zatorej méni, da je bolje, ako hiti v deži domú, nego da čaka, dokler se nevihta ne utolaži. Žepno rutico si priveže črez glavo in teče po vrtnih stezicah proti vili.

A kmalu ne more dalje. Iz deža je postala gosta ploha; veter jej je zapletal obleko, da ne more naprej. Obrne se na levo; tam je stal,

kakor je vedela, velik, gosto prerasten divji kostanj, in pod njim mislila je najti nekoliko obrambe proti silnej plohi.

„Ali se vam ne zdi, gospodična, da je nevarno stati pod tem dresom? Ravno premišljujem, ali bi ne bilo bolj pametno, hiteti naprej in se dati dežu oprati, kakor pa biti v nevarnosti, da me strela zadene.“

Tako se nenadoma oglasi tuj glas v Arabelinej bližini. Arabela se mahoma ozre. Na nasprotni strani kostanjevega debla vedri profesor Waldek. Oblečen v obledelo, modro, do pet segajočo suknjo, z vezeno modro kapico na glavi, z bledim, suhim obrazom in ves moker delal je pomilovanja vreden utis.

Ko ga Arabela spozna, ga še niti ne pogleda in odgovori malomarno: „Storite, kar vam najbolj godi! Jaz ostanem tú, dokler ploha ne poneha.“

„Tudi jaz bi rajši počakal,“ pravi počasi profesor, „da bi le náhoda ne dobil. Potém nisem najmanj tri dni za nobeno delo. Bojim se pa prehlaje, ker so moje pápuče čisto premočene.“

Arabela se čuti razžaljeno, ker govori profesor z njo, kakor s kakim domačim človekom. Zató se jedva ná-nj ozre in vzdržuje težko posneh, tako se jej vidi smešna cela njegova oseba, ter reče neuljudno: „Papuče niso itak za na vrt, naj si bode slabo ali lepo vreme.“

Profesor jo nekoliko začudjen pogleda. „Ali govorim z gospodično Karpelesovo?“ pristavi nató, kakor da bi se še le zdaj spomnil, da biva v vili tudi nekošna gospodična, in privzdigne nekoliko svojo kapico v pozdrav.

„Menila sem, da potém, ko ste gospod profesor že drugi mesec v našeji hiši, že poznate domače ljudi,“ odgovori Arabela zbadljivo in si z ruto obriše od deža pomočeno lice.

„Rés, da bi jih moral poznati,“ pravi profesor brezvažno in zelne; „ali žalibog, da mi moje studije ne pripuščajo dovolj časa, da bi se z njimi seznanjal. — Juliya, ti prideš?“ zakliče na enkrat vesel, vidéc, da hiti kuharica njemu nasproti z velikim dežnikom v enej, s plédom in črevlji v drugej roki. „Ali so te mati poslali, kaj ne?“

„Ti ljubi Bog, kako izgledate, gospod profesor! Gospa niso zastonj zavoljo vas v smrtnih skrbéh,“ odgovori stara služabnica in poda profesorju imenovane stvari.

Profesor obuje črevlje, zavije se v pléd in reče Arabeli dežnik razpevši: „Jaz grem, gospodična; glejte, da tudi vi kmalu domú pridede!“ Rekši odide, ne da bi gospico pozdravil ali se bil na njo ozrl.

Arabela gleda debelo za njim. Zdi se jej neverjetno, da more on korakati naprej, a njo pustiti v deži. Divjak! misli si pri tem; ali nisi do zdaj živel med ljudmi, kjer bi se bil naučil toliko uljudnosti, da bi me spremljal pod svojim dežnikom do doma?!

„Gospodična Arabela, ali nihče za vas domá ne skrbi, da bi vam poslal dežnik nasproti?“ oglasi se Julija ne brez zadrege. Čutila je tudi ona, da se njen mladi gospodar ni obnašal po pravilih dostojnosti in človekoljubnosti.

„Ne bi poprašali zá-me, ko bi me do jutra ne bilo domú,“ odgovori Arabela z bridkostjo. „Čemu tudi,“ pristavi mirneje s prisiljenim nasmehom; „saj ni zdravo, navaditi se mehkužnosti. Najboljši dokaz o tem vidite pri svojem mladem gospodarji, gospodu profesorji.“

„Rés, rés, oni so bolehní,“ mrmra vedno bolj v zadregi kuharica in se pripravlja na odhod.

Nevihta se je vedno bolj ulegala; le tanek dežek je še škropil. Arabela privzdigne sedaj nekoliko krilo in stopa varno po mokrem pesku. Z desnico pa se brani mokrega vejevja, ki jej zapira pot. Brez daljših neugodnostij pride potém srečno domú.

Zvečer istega dne pa mora profesor Walter rano v postelj iti. Skrbna mati mu skuha lipov čaj in ga topleje odene, da bi se potil.

„Tako in vročega moraš ga izpiti, Walter. Ti si zdaj že drugič pokajšljaj,“ opomni mati skrbljivo in mu ponuja čaj.

„Že drugič?“ začudi se profesor. „Kolikokrat pa še le bode pokajšjala ona gospodična, ki je morala domú brez dežnika v lahkej premočenej obleki?“

„Ktera gospodična?“ poprašuje mati radovedno.

„Ona iz prvega nadstropja,“ odvrne sin okorno.

„Tudi Arabela je bila v onej nevihti na vrtu?“ začudi se pomilovalno gospá. „Pa saj si jo menda vendar povabil pod svoj dežnik, Walter?“

„Nisem mislil na to. A vprašanje je tudi, ali bi bila hotela iti z menój, mati?“ dostavi sin naivno.

„Ljubi Walter, ti si rés velik učenjak v svojej stroki, ali uljudnosti se vendar še nisi naučil!“ očita mu mati smehljaje. „Kaj si bode neki Arabela o tebi mislila?“ nadaljuje skrbno. „Ali ne veš, moj sin, da dela mož, ki se neuljudno obnaša proti gospém in gospodičnam, jako slab utis v življenji?“

„Kaj se jaz brigam za žensko mnenje?“ odvrne sin osorno. „Jaz živim za svoje knjige in ne vprašam, kako ženske o meni sodijo.“

„Živiš pa vendar med svetom, Walter, in tedaj si prisiljen tudi z ženskami občevati,“ posvari ga mati. „In kaj meniš, ti vendar ne bodeš pustil, da naš rod zamre?“ dostavi bolj tiho ter hitro sinu vzglavje nekoliko poravna.

„Ha, ha!“ smeji se profesor. „Z drugimi besedami rekóč, vi menite, naj bi se jaz kdaj še oženil?! Mati, ali si morete vi rés predstavljati profesorja Walterja Waldeka — oženjenega? Jaz si ga ne morem,

ker je to tako nemogoče, kakor je nemogoče, da bi vi postali kdaj profesor Waldek.“ Reksi izpije čaj in se še enkrat zagrohoče.

„Tako govorjenje je greh, Walter,“ pokrega ga mati neprijetno zadeta. „Nihče ne more vedeti, kaj je božja volja z nami določila.“

„Vedno mi pridigujete o božjej volji, mati,“ odvrne sin nevoljen. „Božja volja je ravno naša volja; ker prej je božja, potem pa postane naša. Ne razumite tega? — Zdaj pa le idite, spal bi že rad; lahko noč!“ Pri teh bésedah namigne materi, da bi šla. „Jutre, menim, bode lepo vreme; hočem torej rano vstati, da astronomično ogledujem vzhajajoče solnce. Zraven tega še opazujem neki nov planet, ki se je ravno pred jutrom prikazal na nebu.“

„Pa ne pojdeš vendar tešč, Walter?“ méni mati. „Karpelesova dekla ne doji koze pred šesto uro; in tedaj ne moreš tako rano dobiti mleka. Bi pa pil nekoliko kave; saj edenkrat ti ne bode škodila. Samo tešč ne hodi, Walter!“ svetuje mu boječe skrbna mati.

„Kavo piti ali strup jemati, to je eno in isto. Saj vidite, da sem bolehen, pa me še hočete zastrupiti?“ odvrne profesor nestrpljivo. „Sicer pa sem že prestar, mati, da bi me še izpreobrnoli; pustite me torej jesti in piti, kar mi diši.“

„Trideset let šteješ jedva, pa že praviš, da si star,“ reče žalostno Waldekovka in si skrivši otira solze. „Premalo tečno ješ, Walter; zató si slab, a bolan nisi. — Pri Arabeli pa se moraš o priliki vendar izgovarjati,“ pristavi hitro in z navadnim glasom, ko vidi, da postaja sin nevoljen. „Čemú bi imeli zamero v hiši?“

„Kakor želite, mati,“ odvrne sin udano; „če jo bom le kdaj še videl in pa spoznal. Saj jej še prav v lice pogledal nisem. Pa samo da mi o ženitvi več ne govorite! To že veste od nekdanj, da me draži. Napósled,“ pristavi z resnim obrazom in pogleda materi ostro v oči, „še začnem sumiti, da smo se semkaj preselili, da snubim bogato židinjó!“

„Walter, ne kolni vendar,“ vzklikne Waldekovka zavzeta in sklepa roki. „Ti, dobrih, zvestih katoličanov sin, da bi jemal židovko za ženo! Pa saj je tudi Arabela Samuelova nevesta,“ dostavi mirneje in potolažena vzdihne.

„Hvala Bogu,“ pristavi Walter vesel; „tedaj se vendar od te strani nimam bati nobenega napada na mojo osebo. Kaj?! Židinjá in poleg tega še nevesta! Dve veliki zapreki, bogme! ko bi bil tudi željen neveste. Hvala, mati, za to tolažilno vest! Zdaj se smem vsaj z mirnim srcem po vrtu sprehajati. Brž ko jo srečam, hočem tudi zagovarjati današnjo svojo neuljudnost. — Lahko noč, mati,“ nadaljuje z zaspanim glasom; „luč pa zvonaj ugasnite, da ne bo okuženega zraka v sobi. Pa še

enkrat pogledite, ali so okna v mojej učilnej sobi široma odprta, da se soba po noči dobro prozrači.“

Rekši pa se obrne od luči, potiplje z roko okoli sebe, ali je povsod dobro odet, in se pripravi na spanje. A mati mu zagotavlja, da bode izpolnila vse njegove želje, ter mu želi poslovivši se s celo vrsto prišrčnih pozdravov lahko noč!

Sedmo poglavje.

Drugo jutro za rana, ko je Waldekova gospa še trdno spala, vstane profesor Walter in se podá na neko visočino vzadi za hišnim vrtom, od koder se je razprostiral širok razgled po mestu in daleč tja po polji. Tam je stala kamenita klop pod starodavno košato lipo, in ondi je hotel Walter pričakovati vzhajajočega solnca. Mrak je še pokrival zemljo in prijetna tihota je vladala v narodi, ko je profesor, oblečen v dolgo površno sukunjo, samotno stopal mimo cvetoče, rosne detelje. Dospевši na vrh, vsede se na klop pod lipo in si ogleduje okolico. Skrivnostno šumi vejevje nad njegovo glavo v jutranjej sapi, in skrivnosten se mu dozdeva ves svet na okoli, kterega še v sivo jutranjo meglo zavitega le na pol razločuje.

V resnici najbolj poetičen čas v dnevu je vendar le oni prvi somrak, ki proganja nočno tmino, ko se vse stvarjenje počasi vzdiguje iz lahkih meglic in se vedno jasneje prikazuje očem. Ta čas nas nehoté spominja prvega stvarjenja: ko je novi svet čakal solnca, da ga oživi.

Nekaj podobnega je menda tudi občutil profesor Waldek; kajti njegovo lice, sicer mrzlo in brezčutno za vse, kar ni dišalo po učenosti, ovajalo je zdaj neko skrivno in ugodno občudovanje. Ko se je nagledal, vstane in hodi počasnih korakov gor in dol po višini. Njegovo oko pa zre med tem nepremakljivo na goro, nad katero je bil videti rudeči svit, ki je naznanjal solnčni prihod.

Profesorjeva zvananjost je bila karakteristična, kakor njegova notranjost. Učenost mu je gledala iz vseh črt na obrazu: iz zamišljenega čela, iz resnobnih očij, ki so tako strogo gledale skozi velike očali, in iz slednjega žepa njegove sukunje, ki so bili navadno natlačeni s knjigami, rokopisi in pisali.

Njegova obleka je bila sicer snažna, a vedno starinski prikrojena; njegova srajca vedno čista, toda nikdar trdo poglajena. Okoli vratu pa je vedno nosil namesto ovratnika le črno svileno ruto, spredaj tako zavozljano, da se niti srajca ni videla. Lice je bilo obrito; redki, rumenkasti lasje pa so mu že začeli siveti, in na temenu je imel majhno plešo.

Profesor se je oddaljil od klopi, Gora, na katero je v enomer gledal, zažari nenadoma in sonce mu posije ravno v obraz. Sedaj देने daljnogled na oko in začne sonce opazovati. Kake pol ure je gledal na enem mestu stojčč skozi daljnogled, mrmraje polglasne nerazumljive besede; potēm shrani zadovoljen svoj stroj in se napoti proti klopi. Med potēm pa čita v nekem rokopisu ter dela vá-nj zapiske z rudečim svinčnikom. Ko se približa klopi, privzdigne oči, in oh strah in groza: Na klopi je sedela Arabela zamaknena v neko knjigo!

Profesorjev dohod zapazila je gospica še le tedaj, ko je on stojčč že blizu nje, izrazil svoje začudjenje. Ko se ozre ná-nj, srečate se njuni očesi, in iz obeh zasijala je v istem hipu enaka srpost in nevolja. Oba sta spoznala, da sta si v tem trenutku drug drugemu na poti.

Arabela zapre knjigo in vstane, profesor pa to vidčč, položi hitro svoj rokopis na klop ter reče vesel: „Ako pojdete vi, bodem se pa jaz tukaj sēm vsedel.“

Arabela ga porogljivo od strani pogleda in odgovori kratko: „Ako vi tú ostanete, potēm se razumi, da jaz odidem. Srečno!“ Izrekši obrne se od njega in odide.

Walter se vsede široko na klop in ravno ko je hotel seči po svoj rokopis, vstane zopet hitro in zakličč na glas: „Gospodična Arabela! Kako prav, da vas že danes srečam. Prosim, počakajte vendar eden trenotek!“ pristavi še nestrpljivo, vidčč, da nadaljuje Arabela svoje korake, kakor da bi ga ne bila čula. „Jaz moram o nečem z vami govoriti.“

Pri teh besedah se Arabela ustavi in ga začudjeno pogleda. Profesor pa se jej okorno za nekaj korakov približa in reče nerodno:

„Moja mati so me sinoči pokregali, da vas nisem včeraj pri nevihti z dežnikom spremil domū. Zatorej prosim, da mi odpustite to neuljudnost.“

„Vaša mati?“ ponavlja Arabela, in smeh jo posili, pomislivši, da bi še sam tega ne bil izprevidel. „Vaš izgovor naj veljá!“ pristavi dobre volje. „Sicer pa je tudi učēn mož lahko uljuden; pri tem ne bode njegova slava čisto nič škode trpela!“

Pri besedi „učēn mož“ in „slava“ zasvetilo je profesorju lice. On pogleda Arabelo z nekim zanimanjem.

„Dā, učēnost, učēnost, to je olje življenja!“ opomni z navdušenostjo, kakor da bi bile priproste Arabeline besede učēna razprava; „drugo vse je prazno in dolgočasno. Verjamite mi, gospodična,“ nadaljuje slovesno in potrka na debelo knjigo, ki mu je gledala iz žepa: „Človek ni nikdar dovolj popoln. Zató se naj njegova šola začne že v zibelu in naj konča stoprav v grobu!“

„Amen!“ dostavi tiho Arabela z nasmehom. Glasneje pa reče: „Bojim se, da je jako malo takih, ki mislijo, kakor vi.“

„Žalibog da je tako,“ odvrne profesor vzdihnovši; „sedanji svet rés na nič drugega ne misli, kakor na razveseljevanje. Z učenostjo pa dela tako, kakor bučela s cvetlico: okusi jo, potem pa zleti dalje.“

„Ko bi učenost bila rés tako potrebna, kakor trdite, bi se jej ljudje že rajši udajali; najlepši dokaz tedaj, da je učenost z učenjaki vred dolgočasna stvar!“ méni Arabela porogljivo.

Profesor strese pomilujé glavo in se oddalji nekoliko od Arabele, kakor da ona ni vredna njegove bližine, ter reče počasno: „Takih mislij so polne le puhle glave. Ni čudo,“ pristavi obžalujóč in se vsede na klop, „kdor kakor vi na nič drugega ne misli, nego na kratkočasnice, ta se vé da mora imeti slab pojem o resnem, mirnem, mislečem življenji. Našo zamišljenost imenujejo ljudje vaše vrste dolgočasnost, našo mirnost — zatelebanost, našo resnost pa prismuknenost . . . Ba! škoda vsake besede, ki jo z vami izgubim; v vašem srci ne bode itak našla odmeva,“ pretrga si profesor z nekim zaničevanjem svoj govor ter seže po rokopisu.

Toda Arabela se mu ponosno približa in reče drzno: „Kako morete vi trditi, da jaz na nič drugega ne mislim, nego na kratkočasnice? Od kdaj menite, da me tako dobro poznate? — Da so učenjaki dolgočasni in neuljudni,“ nadaljuje zbadljivo z vidnim namenom žaliti ga, „vedela sem že davno. Da pa v svojej kratkovidnosti tudi žalijo, dà, da znajo celó čast jemati, to sem še le danes pri vas izkusila.“ Tú obmolkne in ga na ravnost pogleda čakajoč odgovora.

Profesor je v zadregi. Nató privzdigne klobuk in si pogladi redke lase; potem pogleda na uro, da vidi, kako pozno je že, a nevoljen dene jo zopet v žep. Ura kakor skoro navadno ni šla, ker jo je bil profesor zopet pozabil naviti. — Črez nekaj trenutkov pa čisto mirno odgovori: „Jaz sem danes prišel sém, da bi rešil važno vprašanje gledé novega planeta, a ne da bi izgubival zlati svoj čas s praznimi prepiri. — Ali pa morda ni rés, da letate vi od ene zabave do druge? Ali morete menda to tajiti?“ pristavi nevoljen.

„Ker moram,“ odvrne naglo Arabela z ravno tako nevoljo, kakor on. „Da pa človek tudi uživa kratkočasnice in da se veseli zabav, mora biti srečen, kakor mora zdrav biti i oni, ki hoče pri jedi tek imeti,“ nadaljuje Arabela z izpremenjenim glasom in neka pobitost čita se jej z lica.

„In vi niste morda srečna?“ poprašuje profesor začudjen in jo neverno gleda.

„Kaj menite z besedo „srečen“?“ odvrne resno Arabela in opazuje profesorjevo borno zvuňanjost. Revez! misli si pri tem; ti si gotovo srečen, a vendar nimaš ne zdravja, ne postave, niti enega samega uzroka, da bi bil srečen.

„Jaz le sodim tako, da morate vi biti srečna,“ pristavlja profesor prijazneje, „ker prvič nimate nobenih skrbi, drugič ker ste bogata, tretjič ker ste ljubljena in —,“ zadet po čudnej izpremembi Arabelinega obraza hipoma umolkne.

Pri besedah: „ker ste bogata“ strepetala je vidno Arabela, a obledele je ko smrt pri opazki: „ker ste ljubljena“.

Nekaj trenutkov jo on némo opazuje in méni, da če je že žensko lice tako izpremenljivo, kako mora še le biti njeno mišljenje!

Toda Arabela zadobi kmalu prejšnjo mirnost in brez zadrege upre svoje oči v njegov ostrí pogled. Profesor zre z radovednostjo v njene oči, da bi spoznal iz njih njen značaj. A te so mu nerazumljive, kakor je nerazumljiva morska globina.

Nekaj časa molčita oba. Arabelo jezi, da se je spustila z njim v pogovor, in rajši bi bila povsod, samo poleg tega pustega človeka ne; a vendar ne vé, kako bi se poslovila od njega, da bi odšla. Profesor pa prebira z raztresenostjo svoj rokopis in si misli pri tem: Trme, neverjetne trme! Pač rés, da ženska drugega ni, kakor bitje sestavljeno iz samih trm. Kako bi se je neki iznebil? — A pri tem odloži vendar zopet svoj rokopis in gleda v zadregi zdaj površno na Arabelo, zdaj na drevo nad svojo glavo, zdaj opazuje svoje od rose pomočene črevlje, kakor da bi hotel reči: Govori vendar nekaj, čemu tako molčiš?

Toda Arabela še vedno molči in zre, kakor v nekaj zamaknena, v daljavo.

„Kakor sem čul,“ začne zopet profesor in vidi se mu, da ne vé, kaj bi naj prav za prav govoril, „vi ste nevesta? — Kdaj pa bode poroka?“ popraša jo brez radovednosti.

„Ne vem,“ odgovori mrzlo Arabela in še gleda vedno okoli. Na enkrat pa se zgane, rudečica oblije njeno lice, ko pristavi nekako srdito: „Kaj vas to briga? Rekli ste prej,“ nadaljuje razdražena, „da morate premišljevati neki nov planet. Kaj ima moja poroka opraviti pri važnej tej preiskavi?“

„Ker se je vaše lice tako neverjetno čudno izpremenilo, ko sem bil prej mimogredé omenil, da ste ljubljena,“ izgovarja se površno, in vidi se, da mu dela veselje Arabelina razdraženost. „Zató sem potém tudi menil, da je nemogoče, da se je vaša zaroka razdrla. Sicer pa bodite preverjena, da me vaša bodočnost čisto nič ne zanima. Zavoljo mene se lahko danes omožite, ali pa tudi nikoli.“

Maločutnost, s katero je profesor odkril svoje mnenje, zadela je hudo Arabelo. Njene oči se čudno zasvetijo, in z razžaljenim, trepetajočim glasom in žarečim licem odvrne ona nekako zaničevalno: „Jaz tudi ne potrebujem vašega zanimanja, a povém vam vendar,“ nadaljuje s poudarkom, „da s e m nevesta! Ne ljubi me pa nihče na svetu in me

tudi ne bode, kajti jaz si ne znam pridobivati ljubezni in si je tudi nočem. Mene nihče ne razumi, jaz pa drugih ne. Da sem pa vendar postala nevesta, imam se zahvaliti le svojemu premoženju. Moj denar iščejo in ljubijo, ne mene. Ali me umejete?“

Med tem ko je govorila, postajal je njen glas vedno bolj odločen in trd. Pri zadnjih besedah pa se zavé ter hoče resne besede obrniti v šaljivost. A dočim so se njena usta silila k porogljivemu nasmehu, polnile so se s solzami njene oči.

Ves čas ko je Arabela govorila, pogledoval jo je profesor s šaljivim, dvomljivim obrazom, kakor da še ne vé, ali ona v šali ali v resnici tako čudno govori. Ko pa zapazi solze v njenih očéh, postane mahoma resen. Ravno je mislil nekaj odgovoriti, ko mu ona z zamolklim glasom reče „srečno!“, obrne hrbet in z brzimi koraki odide.

Po Arabelinem odhodu gleda zopet Walter v ono stran na nebu, kjer je planet opazoval. Črez nekaj časa pa pobere svoje knjige in rokopise ter se napoti proti domu. Domú prišedšemu bilo je prvo vprašanje po mleku. Mati ga začudjena pogleda. Profesor ni nikdar izrekal želje, da bi jedel; temveč morali so ga vselej posebej še vabiti, naj bi šel jest.

„Mleka še nismo pristavili,“ odgovori mati, „ker si bil sinoči nanzanil, da te pred osmo uro ne bode nazaj. Zdaj pa še sedem ni.“

„Ali imate že morda kaj kave skuhané?“ popraša sin z nenavadno hlastnostjo.

„Ravno bodeva oče in jaz zajutrekovala,“ glasil se je postrezljivi odgovor materin.

„Čisto majhno čašico blede kave bi rad pil; pa hitro, meni se mudi; imam veliko opraviti; — mleka pa danes ne maram,“ hitel je profesor velevati z vidno nestrpljivostjo in odide v svojo sobo.

Mati ga v skrbeh opazuje. Začela se je z nova bati, da bi se sinu vsled neprestanega učenja enkrat v glavi ne zmotilo. Preplašena pripravlja mu kavo in pri tem vedno posluša pri vratih njegove sobe, ali ne bi morda tam kaj posebno čudnega počenjal.

Toda kmalu se iznebi neprijetne misli. Ko stopi v sinovo sobo, da mu postreže s kavo, sedel je kakor navadno pri svojih knjigah. Morala ga je tudi sedaj, kakor vselej, zaporedoma opozarjati na kavo, predno je mehanično segel po tjeji in v enem požirku izpraznil čašico. A nató se niti besedice ne izpregovorivši, takoj zopet zamakne v svoje delo.

(Dalje pride)

Pesni mladeniške ljubezni.

5.

Noč zemljo je že obdala
Mir sladak po njej sipala,
V sen zavila je dolino,
Breg, goró ino planino.

Gledi! Srce tudi moje
Vzel je sen pod krilo svoje
Oh! sladkó je koj zaspalo
Sanje zláte je sanjalo :

Potok preje šepetal je
A sedaj sladkó zaspal je
Suival je o tujih krajih
Cvetnih tratah — novih rajih.

Da ti deva moja draga
Vedno bodeš meni blaga,
Da na vek mi bodeš zvesta
Krasna enkrat pa nevesta.

6.

Luna bleda, luna mila
Za oblake se je skrila
Tiha noč je vse obdala
Rajski mir povsod sipala.

Toda nekaj le ni spalo
In ne zlati sen sanjalo,
Bilo, bilo je še budno
Akoprav je bilo trudno.

Tice drobne, tice zale
So na vejicah zaspale,
Cvetke divne, rajskomile
Glavce svoje so nagnile.

Srce moje glej je bilo
Ki za té je zdaj molilo
Da krilatec nežni, zali
V sen bi tebe zazibali.

7.

Luna bleda, luna mila
Zopet mi je prisvetila
Ko oblaki lepo beli
Za goré so odhiteli.

In kako bi ne prepeval
Ko na vasi sem sameval,
Znal sem, da o meni sanja
Srce tvoje brez nehanja,

Tam na vasi že vesela
Družba fantov je odpela
Mir povsodi je kraljeval,
Ali jaz sem še prepeval.

Da nezvesta meni nisi
In vsegdar ti brez skrbi si,
Da gori ljubezen moja
Zá-te tudi brez pokoja.

8.

Jutro zopet je postalo
Ko je solnce priplavalo
Izza gore skalovite
In planine s snegom krite.

Solnčice lepo blesteče
V rajskem svitu se leskeče,
Zvezde jasne, zvezde mile
Pa že vse so ugasnile.

A kaj dé, če ne blesté več
In kaj dé, če ne goré več,
Saj ljubezen moja krasna
Bolj kot zvezdice je jasna.

In če tudi solnce jasno
Solnce zlato, solnce krasno
Bi na veke ugasnilo
In nigdar več prisvetilo,

Vendar še ljubezen moja
Bi svetila brez pokoja
In z ljubeznijo do groba
Bi družila se zvestoba.

A. Pin.

Na višavi.

Povest. Spisal *Anton Koder.*

I.

Yisoko gore v sosedji vnebókipečega Grintovca je gozd Vašek. Stoletni grčavi gabri in bukve stojé ondi in ko jih podere vihar in strohljivost, gnijó med skalovjem. Le kedar zapade sneg goro in plan in drče, ki vodijo z Vašeka v doline, pridejo Gorjanci in Poljanci s sanmi ter sekajo in vozijo hlode v nižavo.

Vašek je nerazdeljen, brez gospodarja. Vsak, komur se izplača obili trud, gospodari lahko v njem. In vendar trohni ondi najlepši les.

Uro hodá v gorskem zakotji pod Vašekom stojite za streljaj narazen dve kmetiški poslopji in njima nasproti na levi začrnela kapelica sv. Lenarta. Zgornja hiša je večja in prostornejša od svoje sosede, tudi lepše hleve in sadni vrt ima. Tú se pravi, odkar svet pomni, pri Zgornjem planinci. A kakor da bi bil zavidal Zgornjega planinca, sezidal je pred več nego sto leti tujec, prišedši od nekod z nemškega Koroškega, nekoliko nižje majhno kmetiško poslopje. Kupil je nekaj travnikov in gozda ter izbral sam svojemu selišču ime „Spodnji planinec“.

Samec je bil v začetku. A ko si je nekoliko opomogel ter nakupil nekaj živine in uredil v gozdu dve ogljenici, prišla je za njim mlada žena. Še dandanes pripovedujejo stari ljudje, da je bila lepa, taka kakor mati božja, pa da je nosila klobuk z velikimi krajci in da je umela malo slovenskih besed. Kmalu za mlado ženo prišel je tudi petleten deček od nekod z Nemškega, ki so ga klicali prav nerodno in čudno, namreč Ferdinand.

To pa ni bilo družini Zgornjega planinca povšeči; zaraditega je prekrstila veselega dečka v Nandeka ali Nandeta. Toliko moramo omeniti o zgodovini naših gorskih posestev, ker se stoprav petnajst let pozneje pričinja pričujoča povest. — — —

Spomlad je bila. Na Vašek in sosednih gorah tajal se je sneg, da so kalni potoki drli po kamenitej cesti od Zgornjega planinca. Poslednje je bilo vzlasti neprijetno štirim možem, ki so ob potu svojega obraza nosili mrliča dol na Šenturško goro.

„Že po gladkej cesti bil bi rajnki Zgornji planinec krivil rame najmočnejšim nosačem; kajti najmanje dva stota tehta,“ trdili so vsi, ki so govorili kdaj o njegovih telesnih lastnostih.

Ko pridejo nosači do Spodnjega planinca, obrišejo si pot raz čela in postavijo mrtveca kapeli svetega Lenarta nasproti na tla.

Zvonjenje šentlenartskega zvona in jok debeluhaste stare vdove izvabi nekaj družine pri Spodnjem planinci na prag. V istem trenutku stopi tudi dvajsetleten mladenec iz veže s sekiro na rami. Tik pogrebcev gre potém proti gozdu, a niti pokrivala ne sname, niti očenaša ne zmoli za večni pokoj rajncega. Nosači mrmrajo zaraditega in majejo z glavami. Debeluhasta vdova pa nató še glasneje ihti. In ko v tretje zapoje šentlenartski zvon, dvignejo zopet nosači mrliča, da zaškriplje nosilnica, ter uberó z nova kameniti pot v dolino.

Ondi na višavi tik gozda pa postoji mladi človek in zre za pogrebom. Lep je bil, ko je slonel oprt na sekiro in je veter igral s krivimi peresi na njegovem pokrivalu in z njegovimi dolgimi, črnokodrastimi lasmi. Potém se skloni, kakor da bi hotel pogrebcom pokazati svoj krepki, orjaško rasteni život in svoje nezmagljive pesti, ktere je bil skrčil, kdo vé čemu.

Baš v tem trenutku ozrla se je skrivaje debeluhasta vdova v višavo. Zarudela je, ugledavši mladenča ob gozdu.

Poslednji pa se je glasno nasmejal, stopil v goščo in govoril samemu sebi: „Prokleta hinavščina!“

Kake tri ure pozneje pili so pogrebci na Šenturškej gori pri Frici pogrebščino in rezali rudeče mesene klobase, nabadali je na vilice ter govorili o rajncem Zgornjem planinci.

„Kar nič ne jokaj in k srcu si ne jemlji, da ti je umrl France! Petdeset let imaš ti, on jih je pa imel sedemdeset; lahko nas še na ženitnino povabiš, če hočeš.“

Tako je govoril stari Luka, Planinčev hlapec, svojeje objokanej gospodinjji, in vino jej je točil v izpraznjeno kupico.

„Jaz pravim, Vašek ti je moža pokopal,“ beseduje zopet drug pivec.

„In pa to pravdanje s sosedom za nič in zopet za nič. Zdaj bode pa baje mir. Na onem svetu se ne tožujeta več,“ omeni tretji pivec.

„Ali pa se, kaj veš ti!“ ugovarja zopet hlapec Luka.

„Nande tudi ne pozabi od danes do jutre, da mu je pravda snedla dom. Njega poznam, prava hrastova korenina je,“ pristavi prejšnji pivec.

„Pozabi ali ne pozabi. Krivil se bode kakor leskovina, ko bode dolg plačeval, je-li ne Planinka?“

„Škoda zá-nj, delaven je in lep kakor iz broná vlit. Ženil bi se lahko pri tebi, ko bi se ne bila ločila s tvojim rajncim v prepiru.“

Tako govori suh, dolgonog kmet iz Sidroža, rajncemu nekaj v rodu in boter rumenolasej šestnastletnej Polonici, hčérki prve žene Zgornjega planinca.

Odrezek mesene klobase pade v tem trenutku Planinki raz vilic in hotéč uloviti ga, prevrne polno kupo vína po lastnej in Poloničinej obleki.

A to je bilo pogrebcem nekako znamenje, ki ženitnino ali krst pomenja. Nekaj nagajivega smehú oglasi se zaraditega, ki materi in hčeri rudečico privabi v lice. Prva si kmalu pomaga iz nenavadne zadrege menéč: brezumnosti brezumne. Polonica pa ima navadno mnogo opravití s svojim predpasnikom. Skrivši pod omizjem pa si sname celó zlat prstanek raz prsta in ga urno skríje v žepu.

Nekako tesno postaja odslej v pogrebskej družbi, kajti zadnji govor ni bil posebno modro napeljan.

Kmalu poté vstane Planinka, češ da ima opravka pri župniku in odide. Veselje pa je postajalo sedaj živahnejše v družbi in tudi Polonica je skriti prstan zopet nataknila na prstek in ga prav pogostoma in skrivaje ogledovala.

Planinka je ubrala sicer pot proti župniji na griči, a za pokopališčnim zidom postala je nekoliko, poté pa odšla po strmej stezi za hišami po zgornjem nenavadnem potu proti domu. In ko je bila na samoti, umíje si objokani lici v studenci, popravi svíleno ruto na prséh in si več potov zapored ogleduje v vodi svoj ne ravno neprijetní obraz.

II.

V bukovem gozdu nad kapelo sv. Lenarta pa je sekira daleč po gorah odmevala. Ondi je namreč že celo dopoldne naš znanec, ki je raz višave zrl za pogrebom, drva za ogljenico sekal in na kupiček nosil.

„Še to ogljenico zažgem, morda je zadnja. Uničili so očeta, tudi mene bodo. Ne bojim se tega. Ko bi le nje ne poznal!“

Tako je govoril mladeneč polglasno samemu sebi, sedéč na bukovem deblu. Precej časa je slonel ondi. Pokrivalo mu je zlezlo na oči in črni kodri so se mu vsuli po licih. Zaraditega ni opazil, kako se mu je približala ženska od zadaj, pritisnola mu roki na oči in vprašala ga z izpremenjenim glasom: „Nande, uganí, kdo te je zasačil?“

Stresel se je mladeneč, prijel prišleca za roki in vzkliknul: „Polonica, ti si! Od kod prideš sem, ali nisi bila pri pogrebu?“

Neprijetne so bile te besede prišlejši ženski; kajti zbledela je lahko v sicer rudeči lici in sama je nekako naglo spustila mladenčev obraz. Zbledel je tudi drvar Nande, ko je ozrši se v svojo sosedo spoznal debeluhasto Planinko.

„Motila sem te, Nande. Zvedeti sem hotela, kaj misliš tu v samoti. Prepričala sem se, da je rés, kar pravi svet.“

Tako je govorila smeje se ženska, bel robec je stiskala v roke, gledajoča v iznenadjenega mladenča.

„Ali rés nimaš besede zá-me, Nande? Pa k tebi smem vendar sest, je-li?“ vpraša nató ženska in govorec prisede k mladenču, desnico položivši na njegovo ramo.

„Ali ste pokopali moža, pokopali?“ vpraša črez nekoliko Nande.

„Želel si je mirú; saj veš starost je slabost; zdaj pa počiva zdaj.“

Pri zadnjih besedah potegne Planinka z robcem po očeh, kakor da bi hotela solzo prestreč, z levico pa poravna svojo novo obleko in se skrivaje ozre po njej, da bi se prepričala, ali ni kaj na škodi, ker tú na bukovji sedi. Nató pa nadaljuje:

„Kaj pa ti samotariš tú, Nande? K pogrebu in pogrebščini sem te pričakovala.“

„Delo sem imel, ogljenico moram naložiti.“

„Treba ti je ne bode nakladati odslej, če hočeš? Ti si prost. Kar si užil do sedaj neprijetnega zaradi rajncega, je proč. Vse se poravna, če te je volja.“

Razgrele so te besede žensko. Spozabila se je celó tako daleč, da je razmršene kodre mladenču raz čela pogladila in ujela njegovo desnico, na kateri je imel krvavo prasko, menóč:

„Nande, kaj si storil tú?“

„Poleno me je udarilo; nič ne dé.“

„In jaz sem se vrezala s kuhinjskim nožem,“ nadaljuje ženska, kažóč svojo desnico mladenču.

„Pa zdaj niti zakonskega prstana sneti ne morem, poglej, Nande!“

„Tega tudi treba ni; ostane naj, kjer je bil!“

„Ti si hudoben? Nande. Jaz sem zdaj prosta, da veš, popolnoma prosta — rešena. Zaraditega nočem tudi spomina svoje desetletne pokore videti več.“

Izgovorivši sname ženska s silo zlati prstan in ga vrže daleč po mahovji, rekóč:

„Ali ti je prav, Nande, tako, ali hočeš še več dokazov, da sem prosta popolno?“

„Kaj to meni mari?“ odgovori mrzlo mladeneč, igraje s sekiro po mahu.

Bledina spreleti zdajci žensko. Če je doslej njen lepo rejeni in okrogli život zakrival petdeset let njenega življenja, postala je sedaj hipoma za deset let starejša. Urno vstane potem, kaka dva pota z desnico po čelu potegne in reče: „Nande, tega ne zaslužim jaz, da véš. Kar sem ti skrivala do sedaj pred ljudmi in povsod, pokazati sem ti hotela danes, — in ti me zaničuješ! . . . Pomisli, kdo sem, kakovo je tvoje posestvo, da si brez mene nič, ali pa najbolj premožen mož pod Grin-tovcem.“

Ustrašila se je ženska teh besed, ker se jih ni bil zbal mladeneč sam. Tresti se je jela. Nenadoma pa zajoče, omahne na sedež nazaj in oklene svoji roki mladenču okoli vratú ihtéč: „Zakaj sem morala poznati tebe?“

Med tem zašumi nekaj doli ob potu. Nande plane kvišku, iztrga se neprijetnemu objetju. Nekaj nepričakovanega moral je videti, kajti zbledel je ter odšel trenutkoma na nasprotno stran. Na bukovem deblu pa je sedela ženska, dokler se ni jelo mračiti. Jokala je, da so jej curki solzá lili po licih. In ko se je ustavil jok, jame stiskati pesti, kakor da bi prisegala strašno maščevanje.

III.

Pri Spodnjem planinci ste molili neki večer stara gospodinja in edina dekla Reza večerno molitev. Tudi očenaš za rajncega soseda ste pristavili, ko nekdo na vežne duri potrka. Ženski se prestrašite, a starejša se opogumi ter hiti v vežo in vpraša:

„Nande, ali si ti?“

Tuj glas odgovarja zunaj: „Odprite in po rebri za mejo k nam tečite! Za našim vrtom Nande v krvi leži in se ne zavé!“

„Pomagajte!“ vzklikne starka. Goreča treska odpade jej iz desnice. Potém prihiti dekla in obé tečete po rebri proti Zgornjemu planincu, kličoč med pôtem vse svetnike in svetnice na pomoč.

Tema je bila zunaj, pot strm in koreninast. Sape je zmanjkovalo starejšej ženski. Po dolgem iskanji izpodtakne se dekla in pade na človeško truplo. Krik privabi kmalu Planinčevo družino. Hlapci in dekle prihité z lučjo in najdejo Nandeta nezavednega za vrtno ograjo. Stoprav pozno v noči zavé se Nande.

„Ali so te, ali so te rokovnjači?“ ogovarja ga mati, izpirajóč mu rano na glavi.

Mladeneč položi desnico na čelo, kakor da bi se hotel domisliti nekaj, potém pa reče polglasno:

„Uganjka mi je, čudež, kako se je zgodilo to. Za Planinčevo ograjo sem slonel domú gredé, kar me zadene težek kamen, da omahnem na zemljo.“

Dalje ni mogel govoriti sin. Vročina mu je silila iz čela. Blesti jame. Imenoval je več potov Polonico in gospodinjo sosedo Planinko. Še isto noč prihiti Polonica Zgornjega planincea. K bolniku prisede in moči Nandetovo roko s solzami.

Proti jutru se zavé mladeneč in prime Polonico za roko in jo vpraša: „Kdaj so se vrnoli sinoči mati?“

Stoprav po večernem zvonjenji,“ odgovori plaho deklica.

Dalje ne pozveduje bolnik, ampak bolj še zbledi v lice, nekaj nerazumljivega govoreč samemu sebi. Črez nekoliko pa nadaljuje:

„Polonica, ali veš, da si sirota na svetu zdaj. Ali poznaš svojega največjega sovražnika?“

Jok odgovarja temu vprašanju.

„In vendar se imava rada, Polonica, in nič naju ne more ločiti na svetu.“

Tako je tolažil Nande deklico, ko je odhajala v jutro, in zaklical je za njo: „Pa svojo mačeho mi pozdravi! Poroči jej, da je slabo meril oni, ki je lučal kamenje v mojo glavo!“

Že drugi dan je Nandetu toliko odleglo, da je vstal in hodil z zavezano glavo po dvorišči. Tedaj pa mu mati skrivaje v kuhinjo namigne in reče:

„Zarubili nas bodo. Planinka se je baje v mesto peljala zaradi našega dolga.“ In temu še pristavi: „Nande, njene hiše se ogibaj in pozabi Polonico!“

Očeta ti je uničil njen oče in žena bode naju. Glej priča mi je Bog, da mu je plačal oče pred šestnajstimi leti, ko smo prišli sem, to posestvo, in prisegel je vendar, da ni dobil novca. To nas je uničilo. Nande, moliva za očetovo dušo, morda se je spozabil v resnici in zažgal potém njegove ogljenice. Poslednje ga je spravilo v preiskovalni zapor, kjer pa ni čakal sodbe.“

Jok zapre besedo materi. Na koleni zdrсне, povzdigne roki in pravi: „Nande, če si otrok moj, najbolj nesrečne matere na svetu, ubogaj! Prokletstvo leži na Zgornjem in Spodnjem planinci. Kriva sem tega tudi jaz. Povém ti danes, pregrešila sem se zoper četrto zapoved božjo. Šla sem pred dvajsetimi leti skrivaje z doma s tvojim očetom. Stoprav v teh gorah našla sem kratek mir.“

IV.

Javna prodaja je bila nekaj tednov pozneje pri Spodnjem planinci. Prodajalo se je njegovo posestvo. Ponosna soseda je izterjevala po sodnji ostali dolg.

Le kopica gorskih gospodarjev je bila zbrana na razprodaji. Sosedo ni bilo, tudi Nandeta ni videl nihče že nekaj dnij. Ker se ni

oglasil nikdo za kup, plačal je Poloničin oskrbnik posestvo, menéč, da je najbolje, če se združi z domačijo, od ktere se je bilo prodalo. — — —

Pol leta je bilo pozneje. O vdovi Zgornjega planinca ni bilo čuti glasú. In vendar je bilo veselo dopoldne na gorah. Šest voz svatov vozilo se je namreč na Šenturško goro. Praznovalo se je Nandetovo in Poloničino ženitovanje.

Prijetno je bilo gledati praznične goste, ki so dirjali po sicer slabej gorskej cesti navzdol. Na prvem najlepšem vozu sedela je nevesta Polonica poleg svojega druga. Poslednji je ravno mlademu vozniku zapovedoval, naj črez mostič nad kačjim breznom varno vozi, kar zagleda v dalji čudno opravljeno žensko, ki se ozira raz ceste v sto sežnjev globoki prepad.

Dolgo se je ugibalo o čudnej ženski. Stoprav zadnji svat spozna v njej davno pogrešano — blazno nevestino mačeho.

Lepo je Planinčevo poslopje dandanes v vznožji gozda Vašeka. Izvrstna je tudi gospodinja, mati Polona, ki uživa ondí s svojim možem Nandetom po tolikih ovirah in neprijetnostih nekaljeno zakonsko srečo, ktere ne dá za ves svet, ki se razprostira pod njo po holmih in dolinah na daleč okrog.

P e v e c.

Samotno jezero na logu sanja,
 Zelene drevje tihí breg odeva,
 Košate veje na valove klanja;
 Obok nehá iz mirnih vod odseva,
 V molčanji svetem sanja vsa narava,
 Nobeden glas mirú ne moti dneva;
 Labud samotén po jezeru plava,
 Molééč, ponosen in na sneg peruti
 Brezskrbno v sanjah se mu klanja glava.
 Zberó na nebu se oblaki ljúti,
 Temá po nebu, zemlji se razgrúe,
 Grmenje votlo je v daljavi čúti;
 Ozró labud se na oblake érne,
 Razpné peruti, odnesó ga kríla,
 Na solnéni dom se nad oblake vrne:
 Enako pevcu je osóda míla,
 Kí hrani v prséh čarobne glasove,
 Ko zagrozi viharjev besnih síla,
 Na víšje njemu duh se vzpné svetove!

Mirko.

Ponočna ježa.

Balada.

Kdo o pozni uri samec še potuje?
 O polnočni uri, ko le sova čuje!
 Mlad junak je jezdec sred' noči molčeče,
 K ljubi devi jezdi na srce ljubeče,
 Na konjiči dobrem si mladenec sanja
 O lepoti deve, slasti ljubkovanja,
 O pogledih nemih, ustnicah žarečih,
 O poljubih sladkih, strastnih in želečih.
 Že nebo pokrili temni so oblaki,
 Zrak je težek, težki konju so koraki;
 Po vrhéh se čuje temno šepetanje
 Tužno in grozeče kakor duš ječanje;
 Netopir skoz temne frfota vrhove,
 Podkev le se čuje in vekanje sove.
 A mladenec sanja in ne pazi poti,
 Glej ozidje belo mu blišči naproti,
 Tam za zidom grobov vrste so molčeče,
 Tam trpljenje neha in gorje skeleče.
 Kaj, junak, te blede groza je prevzela?
 Nehoté ti roka uzdo je prijela?
 Kaj konjiča goniš? Al' te mrtvih strah je?
 Oj ne boj se, pokoj našel revni prah je!
 Ali se skeleči, grozni ti spomini
 Dvigajo iz grobov v noči in temini?
 Da, spomin budi se, krivdo ti očita,
 Bogu le je znana, vsemu svetu skrita.
 Ljubil ti si devo v nje pomladnem cvetji,
 Rajske ure vžival v njenem si objetji;
 Ko srce nestalno vzela ti je druga,
 Nje je v hladno zemljo položila tuga.
 Kaj ostroga konja huje ti naganja?
 S tabo jezdi krivda, s krivdo črv kesanja!
 Mirno se v objetji spi zemljice črne,
 Tebi v srce nikdar mir se ne povrne.
 Ali glej, kaj giblje tam se vrhu groba?
 Svit ni nočne veše, lune ni svetloba,
 Trupla je podoba, skrita v belo rjuho,
 Do mladenča plava, vabi z roko suho.
 Njemu pa srce sta strah, trepet prevzela,
 Ali že ga roka mrzla je objela:
 „Vrnil si se dragi k ljubi zapuščeni,
 „Jaz pri tebi bodem, večno ti pri meni!“ —

Mrzlo ga poljubi, se vratú oklene,
 V srcí zaskeli ga, ko vezi studene;
 V drugo ga poljubi, zaskeli ga luje,
 V žilah kri mu mrzla tečí ponehuje;
 Pri poljubu tretjem v sedlu on omahne,
 Na zemljico pade, dušico izdahne.
 Konj se splaši, hrska, v érno noč izgine;
 Vse molí, le sova veka skoz temine.

Mirko.

Národne pripovedke.

Priobčuje *Mat. Valjavec.*

44. Od desenderca.

(Varaždin.)

Bil je jeden desenderec, koj je vre tri put od soldatov desenderal i vsigdar svoju kaštigu podnesel. Ali trejti put znal je, kaj ga čaka, da bi glavu zgubil. Znal je, da bi ga po danu gdo vlovil, zato je po danu navek v kakvi jami ali v grmovju ležal, po noči pak je navek bežal. Kad je jen put po noči bežal, spazi z dalekoga svetlost pa si misli: idem ja do ove svetlosti, morti bi se ipak kak oslobodil svoje muke. Kad je vre došel blizu, najde samo jednu luknju tak široko, da se je komaj prevlekel. Kad je vnuter došel, na jen put je bila kmica okolo njega. Vezda ni znal, kud bi, kam bi, nu ipak, kad je petal okolo sebe, zašlatal je jené štenge, po ovih štengah išel je i došel je do gajnka; po ovom gajniku je hodil, dok je našel vrata; ove vrata odpre i dojde v jenu hižu, ali v ovi hiži bila je opet kmica. Te je hodil po ovi hiži tak dugo, dok ni pak druge vrata našel. Tak je išel čez jedinajst hiž i 'da je došel v dvanajstu, onda je stoprom sveču našel na stolu. Vu ovi hiži bilo je lepo pohižtvo, pa si misli: kak bude god, ja se bum vu ovi hiži nastanil, pa si sede na divan za stol pa 'da je vre duže tak sedel i premišlaval, počme mu se stol prestirati sam sobom. Kad mu se je prestrl, počmeju mu vsakojačke hrane na stol dohajati. On misli: kak bu god, ja sem potreben, bum jel, pak se pripravi i počme jesti. Kad se je najel, sedi opet pak počme premišlavati. Na jen put dojdu vu hižu tri vu črnem oblečene frajle. Ove počele su vu glavir igrati i tancati. Kad je on to videl, kak je bil god truden, išel je i on tancat. Za tem počele su se ž njim spominati od vsakojačkih stvari i od toga, kak bi on nje osloboditi mogel i povedale su mu, da tak: da ne bu imel nika-

kovoga drugoga posla, neg jednu hižu svoju, vu kojoj bude spal i da bu vu noći duh k njemu došel i da ga bu vse 'spitaval: od kud je i kak je vnuter došel? ali da ne smi ni reči pregovoriti, i da bude ga na vsakojačke muke deval, ali da bu samo do onda čutil, dok ga ne bu pustil; kad njegva vura prejde, opet bu odišel, a njemu da potlam več niš ne bu. On na to privoli i odvedeju ga v njegovu hižu pak odideju. Kad bi prešle, slekel se je pak si je zaklenul hižu i legel. On ni mogel mam zaspati, nek si je mislil kak bu se ž njim zgodilo. Za toga je došla jedinajsta vura, a njemu na jen put počme negdo kučiti. On ni smel ni reči pregovoriti, ako je hotel sebe i frajle i on varaš odkupiti, zato je mučal. Onda drugi krat pokuči, ali ni vezda nikaj ne veli. Trejti put pa se samo odpreju vrata i dojde vnuter jen veliki človek ves goruč. Ov stane k njegovoj posteli pa ga počme pitati, da od kud je i kak je vnuter došel? Ali ov je samo mučal. Zatim ga zgrabi pa ga hiti na zemlu pa ga počme mučiti, ali ov je samo mučal. Kad je došla dvanajsta vura, odišel je ov človek i rekel mu je, da ni denes štel povedati, da bu vre zutra povedal, kad dojdeju tri; pa se odpreju vrata i zapreju i ni ga več bilo. On se stane pa si leže na postel pa mu več ni nikaj bilo i zaspil mirno. V jutro došle su vre frajle do kolena v belom oblečene z muzikum po njega ter ga odvedeju v onu hižu, gde je včera bil. Tam je froštuklal pak su mu dele stolec i kad se je sel na njega i nafroštuklal se, zaspil pak je spal do večera. Kad se je pak prebudil, pital je: kuliko je vur? a one su mu odgovorile, da je devet. Zato se je navečerjal pa su ga opet sprevele spat v njegovu hižu. On si je legel pa i ovu noč ni mogel zaspati i kad dojde jedinajsta vura, počme mu kučiti po vratih a on ni vezda niš ni rekel. Zato se trejti put hiža odpre pa dojdeju bormeš tri pa ga ov isti, koj ga je prvu noč spitaval, počel pitati isto tak, kak i včera, ali ni vezda ni niš govoril. Zato ga zgrabi jeden pa ga hiti v jeden kut, drugi v drugi kut tak, da se je vre sam od svoje krvi na stenu prijemal. Kad je prešla dvanajsta vura, veli mu on prvi: da nisi denes štel povedati, buš zutra povedal, 'da dojdemo četiri, pak odideju. On se opet podigne pak si leže na postelu i opet mu več niš ni falelo. Drugi dan dojdeju vre frajle do pojasa bele opet z muzikum po njega pa ga v istu hižu odpe-laju k froštoklu te mu isto tak stolec podmetneju pak je opet zaspal. Na večer odvedeju ga v njegovu hižu spat i kad su one odišle, ni on išel kak drugda spat, nek si je mislil, kak bi mogel pobegnuti, da ne bi pak takve muke trpel. Zato je pogledal naj predi čez jeden oblok, jeli bi se dalo skočiti, ali je videl strašne glibline i pečine; zato je išel na drugi oblok gledat, ali ovde su bile još vekše. Vezda mu ni drugo ostalo, nek je vse kaj je god vu hiži bilo pohižtva, k vratam znosil misleč da ovi ne budu mogli vnuter, ali se je vkanil. Kad je

došlo vreme, dojdeju pak kućit, ali on niš ni odgovarjal kak i predi. Zato trejti krat se vrata sama odpreju i bilo je vse pohižtvo na svojem mestu pa ga počme on isti pitati, da je li bude povedal, od kud je i kak je vnuter došel. Ali on je samo mučal; zato zapove jednomu od ovih, da naj ide dolj i donese nakovalo i četiri kladivce. Kad je on to donesel, počel je jeden rigati ogenj pak zgrabiju ovoga pa ž njim v ogenj. Kad se je razbelil, deli su ga na nakovalo pa vudri po njem tak, da su ga stukli, da je bil tenek kak papir. Al on još ni štel niš povedati i tak je prešlo vreme, a ovi morali su oditi; zato su mu rekli, da je srećen on i vse, kar je totu. Vrata se zapreju a ovi odideju. On se opet zdigne i leže si na postelju pak je zaspal. V jutro došle su frajle vse vu belom oblečene z muzikum po njega pa su mu počele hvaliti, da je nje oslobodil i rekle su mu, da koju si hoče za ženu zebati, da si ju naj zebere. On je naj mlajšu rad imel. Vezda je rekel, da bi rad sveta malo iti glet; zato mu daju na put jednu šunku, jednu čuturu vina, tri pse i pisk na zlatom lancu, pa su mu rekle, da mu budu ovi psi na pomoči makar i gde bili, samo ak im ov pisk zapiska, a ako bude truden, da si more na kojega od ovih psos sest.

Tak se on odputi na put. Iduč po šumi dojde do nekakvoga grada pak je išel vnuter. Vu ov grad bile su takve štenge, čez koje ni mogel on koracati; zato si je sel na jednoga psa, te ga je pes gori odnesel. Kad je išel po gajuku pogleda na oblok i opazi risa, gde mu je žena po glavi šuškala. On ide vnuter, ov ga je mam vodil po svojih hižah te mu je kazal svoje lepote. Njemu se je to dopalo, ali vu vsakoj hiži, v kojoj je bil, je risova žena psa zaprla. Kad je došel vu četvrtu hižu, šetal se je okolo i gledal je vsakojačke kipe, ali na jeden put stane na nekakvu desku pak je opal v pivnicu. Nutri je bila kmica; on peta okolo, te je bilo vse mokro pa je zašlatal vezda nogu, vezda ruku, pa si pomisli: tu ve za me dobro ne bu. Za malo vreme se spusti ris doli po čigi z dugem nožom i štel ga je prebosti. Nu ov ga zaprosi, da mu naj bar pusti još pol vure življenje, da se bu mogel pokajati za grehe. To mu dopusti. Kad je prešlo pol vure, štel ga je opet prebosti, ali mu se ruka zadene v lanc i on se zmisli na svoje pse pak brže bole zapiska, i oni su bili na jenkrat pri njem a on nje nahusti na risa. Ovi su ga počeli trgati, zato se počme vezda ris njemu moliti, da ga naj pusti, da mu on ne bu niš vćinil i da bu njegovu žena njega pse i risa vanu potegnula. I tak se je zgodilo. Kad su vani bili, počel je on opet svoje pse na risa hustiti, nu ov mu se opet počme moliti i rekel mu je, da mu dá takove mašče da, ako koga na plečih namaže pa ga pritisne na stenu, da ne more više doli, dok ga on ne pusti. I tak su se ovi dva razišli. On odide s tum maščum dalje po svetu i dojde vu jeden

varaš, koj je bil vu črnini oblečen. Kad je došel vu jednu hižu, pital je, da kaj je vu ovom varašu, da je vse tak žalostno. Oni mu veliju, da bude denes vrag došel po kraljevsku čer. On se na to nasmeje pak veli: tomu je lahko pomoči, hote pa prijavite, da ako je njim po volji, da bu on čer izbavil. To je bilo javleno i vu gradu je bilo veliko veselje. Kad je došlo vreme, da bi vrag moral po čer dojtji, došel je i on tam. Ob dvanajsti vuri dopela se vrag s četiremi konji i mam vu grad. Ov ga je dočakal i kad je prijel princezu, da ju bude odpelal, namaže on njega na plečih z onum maščum, koju mu je ris dal, te ga pritisne na stenu i nahusti pse na njega a on pak sam počme vraga s puškum treskati tak, da mu se je vrag počel moliti, da ga naj pusti, da mu bude dal pismo od sebe, da več nigdar po princezu ne bu došel, te mu napiše sam svojum krvjum pismo i čez oblok zgine. Vezda kral ni znal od veselja, kaj bi začel, ponujal mu je čer za ženu ali pak pol kralstva. Ali on ni štel niš vzeti, nek je samo odišel i onda se povrnul k svojim frajlam. Onda se je z onum, koju si je bil predi zebrał, oženil z velikemi ceremonijami i kud je god potlam iz crkve išel, onud je varaš postajal. I ja sem bil tam na gosteh a kad sem se zgostil, išel sem opet vu Varaždin.

45. Devojka postala kača.

(Lubreg.)

Jeden pot je bila jena žena, ona je imela dvanajstero dece i jeno je zanosila. Ona nigdar neje mogla nikaj pojesti prez te dece. Jeden pot si je skuhala jeno jajce pak je odišla na najže jest. Još nit neje pojela, dojde naj stareši dečec, koj je bil dvanajst let star, pak je počel zvati svoje brate in sestre. Mati srdita prekóne ono dete, koje je zanosila, naj postane gda bo dvanajst let staro, gda bo sonce na nje posvetilo, kača. To je začul naj stareši dečec pak si je zapamtil i odišel je služit. On je služil pri jenem grofu, gde je bil za inoša. Njegva mati pak je porodila lepo puco, kojoj je pod jedno čuvala od sonca, a njezino fotografijo je on imel v svoji hiži; zato neje nikoga pušćal v svojo hižo. Jedn pot je njegov gospon došel v njegovu hižo i gda je videl kip, zapital ga je, što je to, a on mu reče, da je to njegovu sestra. Gospon mu je potlam rekel, da mu jo mora dopelati. On mu obeća i pove mu, da na njo ne smeju sunčeni zraki opasti, kajti bi mam kača postala. Gospon mu dá pokrito kućijo i on se odpela. Ž njim je takaj išla grofovska kuharica, koja je znala po kaj ide, pa kajti mu je bila zavidna, štela je njo po potu zavesti, da bi van poluknola. Gda so došli do njegovoga doma, povedal je materi, kaj mu je grof zapovedal, i mati mu jo dá, samo mu reče, naj dobro na njo pazi, kaj on i obeća. Po celom potu

jo je kuharica nagovarala, da bi van poluknola, a brat jo je opominjal: sestra, čuvaj se. Gda so bili na jenem mostu, reče: glej glej, kak je to lepo stvorenje. Ona se zazabi pak pogleda van i mam postane kača. Gda so došli k grofu, on mu neje veruval, neg ga je dal vu zid zazidati. Jeden pot so povedali kosci kuharici, da navek jena kača dohadja na senokošo pak jim 'se pojé in popije. To je kuharica dobro znala, što je ta kača, zato jim je rekla, naj te kači glavo odseču i nje donesu. Kosci so ji glavo od kače donesli a ona zakuri pečnico i njo hiti noter a prah zesiple pod jeden grm. Za nekoliko let dojde jeden bogec kuharici i dá ji tri lepe rože, koje je pod jenim grmom našel, a nji pak je vzeme grof i zategne je za fotografijo sestre onoga inoša, kajti jo je imel v svoji hiži. Jenó noč je čul grof, da nekaj govori: bog živi mojega brata, koj je več sedem let zazidan. On vzeme šibo pak ž njom vudri po onih rožah i iz njih postane lepa devovjka. Drugo jutro je povedala, što je i kaj je. Potlam je dal grof njezinoga brata odzidati, a oni so se potlam vzeli i dobro skup živeli.

Rjavost žita.

Spisal *M. Čilenšek.*

Snetljivost, o ktorej smo govorili v 7. številki lanskega letnika, ni edino zlo, ki napastuje naše žitne trave. Brez male izjeme vsakemu poljedelcu znana je ova pogubonosna prikazen na strnenem žitu, ki se na sploh rja imenuje. Ne samo priprosto ljudstvo, ampak tudi veččaki mislili so še v začetku stoletja prosvete, omike in združevanja po narodnostih, da je omenjeni pojav na rastlinah neka bolezen, pouzročena po slabem živilnem soku, ki bi bil zopet posledica neprimerne zemlje, nedostatne ali preobilne gnojitve in celó neugodnega, osobito vlažnega in meglenege vremena. Kdo ni slišal in ne sliši še vedno kmeta tožiti, da se je na pr. letos zaradi mokrotnega vremena bati nime na žitu, da bo vsled tega slab pridelek itd.! Koliko je na tem modrovanji rešnice, počile nas bodo sledeče vrstice.

Ne samo na žitnih, ampak tudi na divjih travah, na sadunosnem in gozdnem drevju in sicer istotako na listnatem kakor na jelovem prikažejo se za njega rasti rumenkaste, rujavkaste ali pa črnikaste pege in proge nalik istim na rjavečem železju, in od tod ime rja. Ona prepeza liste in stebbla ter pouzročuje prerano hiranje in smrt dotičnih delov. Da tako oškodovanje rastline zadržuje razvoj cveta in na drugo stran tudi semena, je pač samo ob sebi jasno.

Ako tedaj rja ni posebna rastlinska bolezen, kaj je pa vendar? Gliva, ki zajeda in razjeda razne rastline! Tedaj že zopet rastlinska zajedavka! Da, tako je. Število teh gliv je jako veliko, a nas zanima vzlasti ona, ki nam seza najbolj do živega, t. j. uničuje naš vsakdanji kruh. S to se hočemo natančneje seznaniti.

Pri takih raziskavanjih ne moremo se odreči povečalu; kajti ono je edino orodje, ki nas popelje v navidezno čudne prirodne skrivnosti ter nam omogoči pot do resnice.

Skoro neizmerno tanek košček prereza preko pege ali proge položimo pod mikroskop in marsikaj nam bode jasno. Med navadnim listnim staničjem opazimo bolj ali manj pravilno v klopčic zavite tanke in prozorne niti — steljko¹, ki se živi o staničnem soku izsesavajoč staničje in pouzročujoč njegovo hiranje. Tudi človek in živali bolehalo in hirajo, ako jim zajedavci neprenehoma jemljejo najboljših sokov. No pri tem še ne ostane! Vsaka žival, vsaka rastlina — kajti to je steljka — skrbi za zarod svoj. Iz nje se dvignejo naopične nitke in odebelé na koncih v oblice z rumenkasto vsebino napolnjene, ktere se osebijo od trosonosov in nam enostanične trosove ali klična zrna predstavljajo. Veter, dež, ptice in raznovrstne žuželke raznašajo z neoboroženim očesom nevidna in skoro breztežna telesca koncem pomladi in začetkom poletja po polji od bili do bili. Poletni tros klije prav lahko in hitro ter tvarja, zavlekši se skozi listno režo² v staničje, ondi že omenjeno steljko. To traje vse poletje in v kratkem je lahko vsa njiva okužena. A ker veter, dež, žuželke itd. ne poznajo razločka med mojim in tvojim, trosijo tros po polji od njive do njive in narejajo veliko škodo. Ako še uvažujemo, da pega $\frac{1}{2}$ mm dolga hrani do tisoč kličnih zrníc, ne bomo se več čudili brezbrojnej množini napadenih bilij.

Po obliki razlikujemo progasto, pegasto in kronasto rjo. Razločki niso veliki in se dadó le z dobrim povečalom spoznati. Tudi niso za nas nobene važnosti, kajti kar velja o eneji, velja o vseh treh.

Proti koncu poletja vidavamo na istih mestih med enostaničnimi tudi podolgovate, debelostenate in dvostanične rujavkaste trose, ki so krepkeje razviti in klijó še le prihoduje spomladi. Ti pozimski trosovi prezimijo in poganjajo potém iz vsake stanice prozorno in brezbojno nitko, ki se razceplja navadno na 3—4 še tanše nitice, kterih vsaka razvije na konci majhno ledvičasto telesce, ki jako lahko odpade in takoj klije. Poznamo tedaj že tri oblike trosov, a nismo še pri kraji, in ravno

¹ Glej Kres št. 7. 1884.

² Povrhna koža rastlinskih listov in zelenih stebel ni povsem zaprta, ampak preotljena je po brezštevilnih navadno pakročastih predorih — listnih režah, ki so rastlinam občila z vnanjim svetom.

to je pri vsej nesreči še sreča. Pod najugodnejšimi pogoji prestala bi zajedavka in žito je rešeno. Vsa megla, vlaga in kar je še sličnega, ne moglo bi nahuditi žitu. A to je redko kje in samo ondi, kjer se širi dobrodejna omika tudi z ozirom na to stroko. Ni težko prezimujočemu trosu podlago vzeti s tem, da se rastline, na katerih se dalje razvija, odstranijo in popolnoma uničijo. Žitnej rji je namreč lastno to svojstvo, da potrebuje k popolnemu razvoju še nekterih rastlin, ki navadno rasto v njenem obližji. Najde li to zavetje, potem pospešuje toplo in megleno vreme najbolj plodovitost navedene glive.

Dokler se ta res kaj čudna zveza med raznimi trosovnimi oblikami ni spoznala, smatrali so vsako za posebno rastlino in jo tudi posebej nazivali. De Bary je leta 1865. dokazal, da ako progaste rje tros spomladi pride na listje česminovo, razvije se ondi dalje in naposled na žito prehaja. Istotako je dokazano zastran pegaste rje, ktere prezimujoči tros najde podlago na raznih, njivski plevel množičih srhkolistnicah in ovi kronaste rje na krhljiki in kozjej črešnji. Ako bi vsak gospodar skrb obračal na to, da se navedene malopridnice odpravijo iz obližja njivinega, nehale bi rje zajedati žito, in zruje bilo bi ne samo večje, temveč tudi jačje, in ako bi na dalje tudi zastran snetljivosti priporočena sredstva uporabljali, imel bi uzorno žito, ki bi se lahko prisposodljalo najboljšim in najlepšim, kar jih sploh poznamo.

Ne samo že navedene rastline, ampak tudi nekatere po mejah in sicer rastoče trave omogočijo daljno razvijanje naše glive. Ako je prišel tros za zgodnje spomladi na listje sposobnih rastlin, prevrta se skozi površno kožo in se nastani med staničjem. Tú se napravijo v klopčič zavita, iz jako tankih rumenkastih nitij sestojeca navadno oblata telesa, ki so s prva enovita, pozneje pa se dalje razlikujejo in na zadnje predstavljajo čašaste ali skledaste, od vseh stranij zastrte posodice. Gliva na tej stopinji imenuje se kupičnata rja; a vendar ni popolna rastlina, nego le razvijajoča se posebna oblika. Iz posodičnega dna vzrastó napočni steljkiní konci, ki se drug drugega dotikajo in na koncih v vrvice nanizano trosje tvarjajo. V kratkem se napolni ves prostor s trosjem, čegar posamezne stanice so vsled tlačjenja nepravilno oglate. Pri rastočem tiščanju prodró najpreje posodično kožico in potem tudi površno listovo. Zdaj so na prostem. Posoda se lepo razprostire, trosje poobli in je pripravno za bodoče razmnoževanje. Pride li na žitne trave, tvarja zopet ondi gori omenjene žitne rje.

Tako v krogu vrtil se leto za letom ta čudni prerod naše glive in razumljivo je, da se, ako izpade ta ali ovi član potrebne podstave, niti razviti ne more. Kakor glivam na sploh prija tudi navedenej toplo in vlažno vreme; zaraditega je škoda o takih letih najboljčutljivejša. Po vsem, kar smo zvedeli o rji, imamo to zajedavko v svojej oblasti. Nje

delokrog jej lahko omejimo, na kolikor le hočemo, pa tudi do zadnje pičice je ni težko zatreti, ako nam pomaga poleg vztrajnosti še umna uporaba dolgoletnih raziskavanj mnogih v tej stroki jako zaslužnih mož. Kaj pa zahtevajo ne samo ti, ampak v novejšem času tudi deželni zakoni nekterih kronovin naše lepe Avstrije. Nič drugega, nego da se odstranijo rastline, ki posredujejo prehajanje na žito. Marsikomu ustrežem morda, ako izpregovorim o teh nekoliko besed.

Česmin¹ je 2—3 m visok, obširen grm, ki se nahaja pogostoma po naše domovini, osobito na gričnatem svetu na suhej in pusteji zemlji. Najrajši raste v obližji gozdov, po mejah in sličnih krajih. Njegove veje so tanke in šibaste ter visé na vse strani navzven. Zastrte so z rumenkasto-sivim navzdolž progastim lubom. Debla so temnejša. V pazušicah trodelnih, v zlesenele trne preobrazivših se listov sedé močno prikrajšane vejice, sestojéce iz šopoma stoječih jajčastih in ostro napiljenih listov. Maja in junija kaže se nam grm v najlepšej krasoti svojeje, kajti tedaj je posut s svetlo-rumenimi, grozdastimi, visečimi razcvetji, ki se prikažejo izmed listnega šopa. Cvet ima šest zelenkastih vnanjih (časnih) in šest rumenih notranjih (venčevih) prostih lističev. Na dalje šest prašnikov in v sredi pestič, iz katerega se razvije podolgovata, s prva zelena, pozneje pa sivorudeča užitna, a jako kislja jagoda. Plod vidavamo skoro vso zimo na vejah. Tú in tam se porablja za vkuho, korenina v rumeno bojo, les pa služi strugarjem.

Kozja črešnja² je navadno 5 in več m visok grm ali drevesce, ki raste po solčnih, kamenitih holmih, po goščah, mejah, suhih pašnikih itd. Nje debla so ukrivljena in s sivo-rujavim lubom zaodeta. Veje, navadno v križ postavljene, so trnate, s peceljnatimi, zaokroženo-jajčastimi, napiljeno-nazobčanimi listi pokrite. V šopu stoječe cvetje je neznatno, popolno ali nepopolno, rumenkasto-zeleno ter po številu 4 razredjeno. V cvetji stoji istočasno s česminom; jeseni pa dozori v oblaste, črne jagode grahove velikosti, ki so zdravju opasne³. Porabijo se v lečila in razna barvila.

Imenovali smo tudi krljiko⁴ v številu onih rastlin, o katerih mremo trditi, da bi bilo bolje, ako bi jih ne bilo vsaj v obližji strnena žita ne. Krljika je navadno šibko drevo, katerega veje in deblo je zaodeto s sivo-rujavim gladkim lubom; mlajše vejice so pa temno-sivo-

¹ Babkovina (*Berberis vulgaris*).

² Draka, metuljeve jagode (*Rhamnus cathartica*).

³ Petnajstletna deklica otrovala se je v mojej sosesčini l. 1884, s temi jagodami in po kratkej, a mučnej bolezni izdahnola mlado dušo.

⁴ Krljikovec, gadov les, kačje grozdje (*Rhamnus frangula*).

rujave in z mnogimi podolgovatimi ali okroglimi belimi pikami posute. Najti jo je posebno po vlažnih mestih kraj gozdov. Pakrožasti, celorobi in zašpičeni listi stojé nasprotno, t. j. pa dva v enakej visokosti. Rudečkasto-belo in majhno cvetje razredjeno je po številu 5 in je pripeto s kratkimi peclji v pazušice in sicer 1—4. Cvete že maja in dostikrat tja do jeseni; zatorej opazujemo skozi poletje na njej cvetje in plod. Jagode so s prva zelenkaste, pozneje rudeče in na zadnje črne ter služijo barvarjem. Iz lesa se pa pripravlja oglje, ki se rabi v smodnik. Jagode so opasne in se razločujejo od onih kozje črešnje po tem, da imajo samo po dva zrna, dočim hrani plod kozje črešnje po štiri.

Navedeno v splošnem oziru malovredno grmovje je torej treba odstraniti od njiv in sicer, kakor zakon veleva, do 100 m na široko. Ne samo posestniki njiv, ampak tudi tisti, na katerih bližnjem ozemlju raste omenjene rastline in katerih tros lahko žito okužava, morajo za sosede svoje skrbeti s tem, da izrujejo s koreninami vred rjine posredovalce. Pašniki si s tem gotovo opomorejo, kajti prostor bode večji in bolj uporabljen. Po gozdu pa taka gošča itak ni nič prida in na njeno mesto se lahko zasadé gozdna drevesa, s katerimi se človek na mnogo načinov okoristi. Sevéda je treba splošnega in uzajemnega dela, kajti pojedinec ne opravi mnogo in sicer ravno zaradi tega ne, ker se ne more žuželkam, pticam itd. ustavljati.

Srhkolistnice¹, na katerih se prezimujoči tros v kupičnato rjo razvija, so navadni njivski plevel, in nič ni lažje, nego te odpraviti. Treba le pridnih rok, da se popipljejo in na gromadi zažgó. Napačno in graje vredno pa je navadno postopanje s kakoršnim koli plevelom obstoječe v tem, da se zmeče na meje, na pote ali ceste, ker ondi dozori in ga veter zopet na obdelano zemljo prenaša. Kmet naj tedaj skrbi za čisto žito in odstranjuje vsako nepotrebno rastlino na njivi in v njenem obližji, in nadejati se more zasluženega plačila.

¹ Asperifoliae.

O národnih pesnih koroških Slovencev.

Spisal *J. Scheinigg.*

(Dalje)

Prehodi vsa razna pota in razpotja ljubezni, ob katerih je vsadila narodna fantazija najlepših in blagoduhtečih pesniških cvetlic, stopimo sedaj na bolj solidna tla zakonskega življenja. Tudi tukaj našlo se bode marsikaj, kar osvetljuje narodovo mišljenje. Lahko se dá opazovati, da zakonski stan nima sympathij v narodu. Opevajo in hvalijo pesnice „ledik-stan“, nikoli pa zakonskega :

Srèčen je ledik-stán,
Kédar je práv pelján,
Ktérega je izvótil
Ljúbi Jézus sam.

Česar se koroški fant najhuje boji, ako se oženi, izpoveda prav navno poskočnica :

Ko je človek oženjen
Je v zákon zaklénjen
Pa ženkico imá
More biti domá.

Iz te pesni je vzet narodni rek : oženjen-priklenjen.

Fant poprašuje svojega tovariša (španiča), kako se mu godi, odkar je oženjen :

Se je španič oženil
V sénčnato strán
On bo povédal
Kakó je ta stán.

Kaj mu ta odgovori ?

Póbi né ženite se
Koj táko v vés hodite še
Ženitva je frpántešná
Griva vsúča (vsakega) mládegá.

Deklica pa se brani zakona, ker je še premlada, ter se boji obširnega gospodarstva. Leta hité, fant čuti, da je sam in osamljen ; ne veseli ga niti hiša niti vrt, tudi za razgled po lepej okolici ne mara :

En trošt pa še vendar imam
Da ne bom dolgo več sam,
Bom dobil nevesto
Oh ljubico zvesto
Potém bom vesel, né bom sam.

Tudi v gospodarstvu mu gre karsibodi navzkriž; sam sebe ironizuje:

Koliedr sem púbič jaz lédik biv
Vsólej sem hávževov práv
Répo sem vsólej na pétru mov
Svámo pa v hrámu sparnov.

Sklenol je oženiti se:

Skováti ukázal
Bom práfšana dvá
Samíških že časov
Sva síta obá.

Ako nima že prej izbrane neveste, izbere si jo sedaj. Kolikor fant, dokler je še neoženjen, prepeva in povzdiguje sladkosti ljubezni, toliko zdi se mu zakon začetek pristnega prozaičnega življenja; čaka ga truda-polno delo, skrbi in težave. Razumeva se torej, da gleda najprvo na to, ali mu bode dekle dosta dote prineslo. Ako je dota premajhna, branijo roditelji bodisi fantu, bodisi dekletu. Le redkokrat se pripeti, da zmaga ljubezen nad treznimi premisleki:

Zakáj so gradi
Ko ljubézni néi
In híše lepé
Ko pób ni za mé;

ali

Al mí tisto ne dáste
Kí mí pri sreci leží
Pa še úno te grdo
Iméjte sami.

Humoristično opravičuje se fant, ki ima majhno posestvo:

Je pa mihena kájža
In málo poljá
Boš pa dálje ležáva
Ti déčva mojá;

ali

Je pa mihena kájža
Na hribu stoji
Pa koj vínce boš píva
Ker vóde nič ní.

Vse zapreke je znal odstraniti, ženitovanje se vrši. Pesni, kojih vsebina je svatba, ločimo v dve skupini. Prva sodrži pesni resnega značaja, druga pa šaljive, ktere opisujejo razne šale in burke, ki so pri ženitvah v navadi. Izmed prvih podati hočemo eno v zgled. Svatje dohajajo na nevestin dom; nevesta jemlje od doma slovó:

Poslušaj poštena nevesta
 Veselo te cavmarski glas,
 Te cavmar se pelje po cesti,
 On ima do tebe oblast.
 Ti vzemi slovo od mene
 In od očeta tvoj'gá
 Od bratov, od sester, od mame
 Noj od stanu ledečnega.

Ti bodeš te krancelj zgubila
 Stopila v te zakonski stan,
 Te stan se ja ne zamečuje
 Je velko od Boga štíman.
 Ti bodeš v tem stanu živela
 Noter do groba tvoj'gá
 Boš hijeka, hajeka pela
 Ki boš zibala sinka tvoj'gá.

Najprej sedež prosí starejše
 Potlé pa te druje ljudi,
 Kar si je razžaliva poprej že,
 Je prosí, da ti odpustó.
 Vsi umšamo srečo nevesti
 Vsa leta, vse ure srečne;
 Te cavmar se pelje po cesti
 Ja z velkim veseljem po te.

Izmed šaljivih imenitne so one, katerim je sodržaj živalska ženitev. Typ takih pesnij je po vsem Slovenskem znana „Komarjeva ženitev“. Razvile so se pa iz živalskih pravljic, kajti v njih govoré in delujejo živali. Da se pa človeku, predstavljajočemu si človeške razmere v živalske podobí, lahko vrinejo satirični nazori, je isto tako umevno, kakor je znano, da se ova satira nahaja skoro pri vseh indoevropskih narodih:

Mladi kosič se ženil bo
 [: Kako lepa vojscet bo
 Na zelenej planini. :]

Imel bo seničico

Lepo prižano seničico

Zeček mu bandirar bo

Lesica mu družica bo

Bebarca šivilca bo

Merkarca bo kúharca

Medved starešina bo.

Druga se začénja:

Kaj mi to za 'na lepa vojscet bo
 Ker se mladi Hanzelj ženil bo
 V zelenej planini
 Kjer so vse zverine.

V tretjej pa sta čop in sova, ki hočeta svatovati.

Hitro, prehitro mine svatni čas; nastopijo dnevi dela in truda. Jedva je preteklo leto dnij, že se kesata oba, da sta se „vzela“. Njemu se toži po samskem stanu:

Sém se ožénil	Al jaz v óštarijo grém
Késam se sám,	En glážek žgánja vén pijém,
Za moj lédik-stán	Žéna se kréga ósem dñí
Se jókam nóč in dán.	Bél (ali) še dálj pokója ní.

Pritožuje se, da je dobil ženo zapravljivko; da je žena huda; da se ga sramuje, ker je „ves pukvast ino kriv“. A tudi žena ima uzrokov dosta, da si kliče nazaj lepe čase zlate svobode; mož je hujši ko kropiva:

Kropivo slana pomori
Da ožgati več ne more,
Mož pa koj za peč beži
Da slana do njá ne more.

V takem zakonu ne manjka prepira in še hujšega. Včasih pouzroči sama svojeglavnost prepir in pretep med zakoncema:

Mož od žegna movka gre	Daj, Jerca, lesičice
Veselo k hiši pripoje:	Lesičice oprážene.*
„Nicon dohom lesičice	„Močnik kuham, močnik jej
Od moje ljube Jerčice	Ko imam le malo masla zdej.** itd.

Ali on hoče imeti lisičic, Jerica mu jih ne dá, rajši glavo zbito ima. Gre tožit sodniku in prosi, da bi njiju ločili; sodnik pa jo posvari in pokara, da ni ubogala moža: češ ko bi bil mož lisičic dobil, ne bi te bil tepel, temveč bi te bil objel.

Ta pesen je vsega uvaževanja vredna. Kaže nam, da zakonska žena ni uživala — in še dandanes ne uživa povsodi — pri Slovanih enakopravnosti z možem; žena mora udati se vsem zahtevam svojega moža; ako tega ne stori, ima mož pravico, da jo kaznuje, in sodnik jej ne pomaga. Še dandanašnji so razmere na Ruskem enake.

Gostokrat je pa ženska nezvestoba, ki greni zakonsko življenje. Vzlasti šiviljam očita narodna pesen, da niso zveste svojim možem:

Šivilje se rade vdajo
Ki kar rade delajo,
Zraven še druje imajo,
Z možmi pa štolcirajo.

Nahajamo pa tudi pesni, ktere nam razodevajo, kako se je v prejšnjih časih nezvestoba zakonske žene kaznovala. Dve pesni imamo v tem oziru omeniti. Vsebina prvej je tá-le: Ko dojde mož od daljšega potovanja domú, pride mu mati naproti in naznani, da so prišli trije „vandrovcí“, ki so odpeljali njegovo ženo. Hitro zasede konjiča in jaha za njimi. Najde jih v krčmi; med njimi sedi žena njegova. Vpraša jo, kje imá otroka; žena odgovori, da ga je izročila materi. Prosi jo, naj mu podá desnico:

„Der mu je žena roko podava
Odseka ji to roko preč.
To pa imaš ti žena leco (slovó)
Zdaj pa hodi z vandrovcí.“

Druga pa, zapisana v Škofičah, glasi se takó-le :

Prijezdili so Turči tri	„Oj grozni, grozni Turki vi,
Na belih konjih so sedeli	Ki ste tako nevsmitljeni!
So sablice zasukali	Ne smili se vam nedolžna kri
Tri dečle so iskali.	Ki ste jo zdaj prelivali?“

Prijezdijo v prvo ves	Tako oča jim govori
Preiščejo vse črez in črez	Od prevelike žalosti.
Pobarajo tega, onà (onega)	Al Turki zdaj se vzdignejo
Al on te dečle kaj pozna.	In glasno vsem tako rekó:

Ko dečle ne dobojo	„Te dečle zale in lepe
Strašno v konje becnajo	So nam se že zaróčile,
Obrnejo se vskok nazaj	Postale nam so nezveste,
In jezdiijo v drugi kraj.	Zatorej naj le tam ležé.

Tam najdejo vse dečle tri	Naj zgodi se vsem ko tem,
Ki so vtekle jim vsred noči	Ki služijo le-tém lažém.“
So sablice zasukali	In Turki se zasukajo
In glavce jim odsekali.	In zad jo spet odjezdijo.

Izvirna je v oblikah in pesniškej meri; vsebina pa kaže, kako lepe pesni si je znal koroški Slovenec stvarjati iz bojev proti Turkom. Zanimivo je tudi, da narodna pesen priporoča materam, naj ne udajejo svojih hčeriij predaleč od doma. To se nam predstavlja v dolgej pesni, Nežica imenovanej, ki ima sledeči zaključek :

Norčave tiste matere
 Ki daleč hčere vdajajo,
 Ko sem jaz vdala Nežico
 Preljubo mojo hčerkico
 Daleč v deveto deželo. —

Oglejmo si sedaj one popevke, koje se tičejo raznih stanov. V starih pesnih opeva se kmetski stan, vojak, voznik, lovec; v novejših nahaja se mlinar, mizar, mesar, drvár, pilej, planinčica, dijak in „šribar“.

Kmet hvali letne čase, vzlasti ljubo vigred, kedar prepeva kuka-vica; on se zadovoljuje s svojim stanom, da si mu prizadeva mnogo truda in težav. Pridni kmet zabavlja svojim znancem pijancem, ki zapravljajo lahkomišelno trdo prislužene novce. Vsebina kmetske filozofije pa je:

Vsakemu stani
 So križi na strani,
 Kdo na svetu živi
 Vsak nekaj trpi.

Neko pesen, spadajočo v ta predel, moramo si natanje pregledati. V Novicah (l. 1844. na str. 109) bere se pesen „Veseli kmet“ od Jerneja Maroušnika, ki je tačas kaplanoval v Št. Jakobu v Rožnej

dolini. Pesen je precej dolga; obsega sedem desetvrstičnih kitic in opeva vešetje in trpljenje slovenskega kmeta. Glavna misel pa jej je zadovoljnost s kmetskim stanom:

„Vi žlahtni gospodje
Sem revež med vami
Pa veste gospodje
Še menjam ne z vami!

Lahko bi jo imel vsakdo, kdor to pesen bere, za umetno tem preje, ker je pesnik podpisan. A jaz trdim, da je to stara narodna pesen, samo lično popravljena in pomnožena. Že v Jarnikovej zapuščini našel se je odlomek enakej pesni. Zapisala jo je kmetska roka, kar se vidi iz pisave in pravopisa; torej je ta odlomek gotovo starejši od Maroušnikove pesni. V drugo pa je pesen znana po vsem Koroškem; iz vseh krajev dobil sem inačice. Da bi se bila razširila še le po Novicah v narod, ni da bi lahko verjeli. Koliko iztisov Novic zahajalo pa je takrat na Koroško! Še nekaj. Tudi po nemški pokrajini poje se sličnica. V Pogatschniggovej zbirki (*Deutsche Volkslieder aus Kärnten* II. 124) zapisana je sledeča, kterej odgovarjajo slovenski stih:

Bin a lustiger Bauer	Jaz sem vesel paver
Hass Gaschper mit Nam	Se Anzelj imenujem
Und verschaff m'r die Nahrung	Si s teškimi rokami
Mit ag'ner Hand.	Svoj kruh pridelujem.

To je ena in ista pesen, ali starejša od Maroušnikove. Priljubljeni predmeti takim pesnim so še prevzetje, zapravljivost kmetov, reve in težave kmetskega stanú. Prim. Pesmi kranj. naroda, 1841. IV. 99: Od kméta.

Mnogo motivov narodnim pesnim podala je vojaščina. Omenilo se je že zadnjikrat, kako globoko je segala vojaščina v vse razmere narodovega življenja. V onih časih, ko so vojake lovili, rodila se je pesen:

Nesrečen je bil tisti dan
Ko sem bil k vojakom zbran,

znana tudi po Roži in Podjurskem. Druga poročá:

Prišli so Humperski briči
Zvezali so me trdo s štriči,
V Celovec so peljali me
V kosarno tam so djali me.

Najvažnejši trenotek je slovo od doma. Precejšnje število pesmic izraža razne občutke odhajajočega fanta:

Sem pobič jaz mlad še le osemnajst let
Me cesar že hoče k soldatom imet,
Kako bom soldat
Ko sem pobič premlad
Muškete ne morem držat.

Ali mu bo deklica ostala zvesta ali bode vzela drugega? Ali pojde z njim v „žovt“ ali ne? Te in enake motive moremo najčesče opazovati. Vendar veleva tudi narodna pesen:

Oh norčavi pobič ti
Ne vozi jo sebo,
V katero mesto pridemo,
Še lepše dečle najdemo.

Kdo bi se čudil mlademu vojaku, da se mu toži po domu, po starših, po ljubici, po tovaršiji:

Ena ptica priletela	Mladi fantje ustajajte
Na kosarno se je vsela,	Eno pismo si spisajte
Ona poje, žvrgoli	Na očeta, matero
In mlade fante gor budi.	Vsaki svojo ljubico.

Ako je pa fant prostovoljno zapisal se v vojake, kesa se svoje nepremišljenosti; poskusil je bil sladkosti vojaškega življenja:

Jaz sem se enkrat premislil (-ov),
Da sem se sam k soldatom zapisal (-ov),
Služil sem ene kratke dni
Pomislil da drugače ni,
Da se bodem preč pobral
Mušketo, patrontošn tukaj nav (pustil).

Uteče jo; straža zasači beguna in ga uklene. Prestati mora hudo kazen, „skozi šibe iti“, da mu je „preč viselo“ vse meso, vendar ga kazen ne spokori:

Le z jesihom rane umijte mi,
Da bom mogel jutre spet vteči.

Prepozno kesanje fanta, ki je iz gole svojeglavnosti in kljubovanja šel v vojake, izraža prav živo pesen, zapisana v Škofičah pri Vrbi:

Kaj bi se jaz pobič maral	Zdaj bom moral jaz marširat
Ko bi bil en' leto star.	V to deželo vogersko.
Sam sem se zapeljal	Nisem hotel doma spati
In na večno sem se vjel.	Na tej belej posteljei,
Nisem hotel špane bogat	Zdaj bom moral vahto stati
In pa moje mamico,	Na tej granci vogerski.

Dvobojno sukno je ženskemu spolu od nekdaj že priljubljeno. V štirivrstičnicah se pogostoma ta prikazen omenja; vojak na odpustu prepeva:

Dalih sem urlávbar
Mam kriče vasé,
Véendar se trégajo
Déčle za mé.

Neznatno je število onih pesnij, kojih motivi izvirajo iz drugih stanov, kakor so lovec, dijak, grajski pisač. Takozvano divja-

čenje je bilo tudi po slovenskih planinah v navadi. Zatorej opeva narodna pesen lovca divjaka, ki ga zasačita grajska logarja. A slovenski korenjak se jih prav moško ubrani. Sam pripoveduje, kako jim jo je zasolil (kitica 9—12):

Jednega sem žlepov
Jednega od sebe dregnov.

Moje ime je mrvadi Hanzelj
Imenujem se en frišen jager,

„Al mata kaj pri mene
Pojta v Soleburg tožit me.

Pri hiši se pravi takó
Kakor je pri mojem oči biló.

Sem spada tudi pesen, objavljena v 2. snopiči, o medvedjem lovu in deklici pri potoku.

Dijak je podal narodnemu pesništvu samo eden predmet: zavaljo ljubice zapusti šole. Vendar se vidi pesmicam te vsebine, da so iz novejših časov. Omenja se še grajski pisac. Ko so zapovedovali grajščaki po slovenskih dolinah, bil je tudi pisac „iz belega grada“ važna oseba. Marsiktera deklica je hrepenela, da bi postala njegova žena ter se šetala po gradu:

Micika, Mojeika, kaj bi le rada
Šribarja, šrajbarja iz belega grada.

(Dalje pride.)

D a h o v i n a.

Spisal *M. Sila.*

Plazi okoli ko dahovina“, pravi neki starček Kraševce. Ko ga vprašam: Kaj pa je dahovina? pripoveduje mi: „Dahovina je kača, ki gre od matere obrodnice, kedar ona ne vé. Nekaj časa plazi okoli po špiljah in grobljah; srečen je, kdor bi rešil dahovino, da zopet dobi človeško podobo. Treba je urezati palico in tri enoletne tanke leskove šibice. Palica se uprè v tla, da zleze prišedša dahovina po njej na rešitelja; nató se mu trikrat okoli vratú ovije in se vrne zopet na palico. Takrat jo mora rešitelj udariti („šviknoti“) s prvo šibico trikrat po glavi, z drugo trikrat po trebuhu in s tretjo trikrat po repu, a tedaj ti dahovina postane človek. Gorjé pa temu, ki se loti reševanja dahovininega, pa ga ne dovrši; nesrečen je on in ves rod njegov, in dahovina se do sodnjega dne več ne reši.“

Kaj mislite rés, da je dahovina? „No saj so pravili, da je rajnki Vidé, Bog mu daj večno luč, poskušal rešiti dahovino, pa je ni mogel in kmalu potém je umrl.“ Kakor sem to „pravco“ slišal, tako jo povém.

Prav mi je starček ugodil s to pripovedko, kajti jako čudna, neverjetna se mi je dozdevala ista pravljica v Valvasorjevi knjigi „Ehres des Herzogth. Krain“, kjer ta slavni zgodovinar piše: „Dogodilo se je véasih na Krasu ali na Pivki t. j. na Notranjskem, da je žena, ki je imela roditi, porodila kačo namesto otroka. Ta kača se bije s šibo ter se naganja v posodo vode stoječo sredi sobe, dokler noter ne zleze. Potém jo vprašajo, kak stan bi si najrajši izbrala: „Hočeš biti čevljar, krojač, kovač, mizar, strojbar, brivec, pravdnik, duhovnik?“ itd. Pri vsakem imenu se kača ošvrkne s šibico, dokler se pri imenovanji onega rokodela ali stanú, ki si ga bode pozneje izvolila, ne izpremeni v otroka. Večkrat pa pri takej ceremoniji otrok izgine“ (VI. B. c. 8. str. 310. seg.).

To je ista pravljica o „dahovini“, samo malo drugače zasukana. Dasiravno se je Valvasorju ta stvar dozdevala neverjetna in košček „circejskih čarobij“, vendar se napoti junija meseca l. 1685. (torej ravno pred 200 leti) navlašč na Kraš, da bi to bolj natančno dozvedel. Pravili so mu, da je neka stara ženica že dvakrat kumovala pri takem izpremenjenji. A one babice ni bilo domá, in potém ni nič več zvedel o „vražjej čarobiji“. Izgovarja se pa, da bi te stvari niti ne omenjal ne, ako bi je ne čital zabeležene tudi v knjigi: „Annales Norici“ od učnega jezuita patra Martina Baučerja. Ta pravi: „Na Krasu je neka plemenita rodbina, ktere otroci imajo pri porodu kačjo podobo. Vadjlje potém, ko se z vodo operejo, zadobé sloveško obliko. To pa diši po izvirnem grehu“ itd.

Nató še poroča Valvasor, da je v Orehku „na Krasu ali na Pivki“ (sic!) l. 1679. neka žena rodila menda kačo; zakaj o porodu je zaspala in potém ko se je prebudila, ni dobila otroka. Sosedé so raznesle vest, da je najbrže bila kača, ali obrekovana žena je imela potlej še drugih popolnoma zdravih otrok. Sploh govoré, da rodi, ako se dve noseči ženi kavsate, krivična potém kačo (dahovino).

Glossator Valvasorjev, Francisci, nadaljuje to razpravo na štirih stranéh, trudéč se z mnogo učenostjo dokazati, da pravljica o dahovini je izmišljotina in hudičeva sleparija; češ to nikakor ne more biti, da bi žene mesto otrok porajale kače. — To mu verjamemo!

Novější zgodovinar Kranjskega, Dimitz, pa se zaničljivo roga: „Das heikliche Kapitel der Schlangengeburt, welches mit vieler Gelehrsamkeit durch den Chronisten und seinen Commentator abgehandelt wird, wollen wir aus Rücksicht auf unsere verleumdeten Landsmänninen und die Nerven der Leser überschlagen“. (Gesch. Kr. II. B. p. 140.) Da bi se taka pravljica, ne rečem na Nemškem, nego le kje na Kočevskem nahajala, sodil bi pa izvestno vse drugače o njej. Kdor se hoče bolj natanko prepričati o važnosti narodnih pravljic in pripovedek, naj čita dr. Greg. Kreka „Einleitung in die slavische Literaturgeschichte“

str. 216—280. Slavní učenjak Jakob Grimm, čegar rojstveno stoletnico ravno letos na Nemškem obhajajo, pridobil si je največjo slavo z nabiranjem narodnih pravljic. Najlepših mu je pripovedovala stara kmetica v vasi Niedierzwehren pri Kasselu. Večja zbirka Grimmovih (bratov Jakoba in Vilhelma) pripovedek (200) doživela je že 19 izdanj, a manjša (50) pa 32, skoro vsako leto znovič. Iz tega se vidi, kako Nemce zanimajo domače narodne pripovedke. Isti Jak. Grimm je tudi pri nas že večkrat ponavljane resnične besede izrekel: „Skrajni čas je že, da zbiramo stare narodne običaje in izročila, da rešimo, kar se dá, te pravljice, ki utegnejo v naših nemirnih časih izginoti za vselej kakor jutranja rosa, kedar pekoče solnce pritisne, kakor ogenj vržen v vodnjak.“

Vsaka pripovedka (Sage) ima kako historično, pravljica (Märchen) pa alegorično-mythično podlago. Je-li „dahovina“ pravljica ali pripovedka? Težko, da bi imela zgodovinsko jedro, nekako podobno pripovedki o materi Aleksandra Velikega Olympiji, ali o Juliji roditeljici cesarja Avgusta.

Veliko verjetnejše je po tem, kar mi je moj Kraševce povedal o dahovini, da je to nekakov asteroidni ostanek iz davno raztreščenega planeta slovansko-poganskega bogočastja. Dahovina v otroka premenjena je zimska mati zemlja, ktere tla, od strupenega mraza prevzeta in otrpnela, prebudé se k novemu življenju, kedar topli solnčni žarki liki tankim šibicam ná-njo udarjajo in jo v cvetočo vigred izpremené.

Marljivi nabiratelj isterskih narodnih pesnij in pripovedek, Jak. Volčič, priobčil je v nekdanjem Janežičevem Glasniku III. zv. 1859. str. 109. istersko narodno: „Sv. Juraj i devet sinov mati“:

„Kad je došal sveti Jur na konju
Zelena s' je gora veselila“ itd.

Dalje pravi pesen, da je neka majka imela devet sinov in vse je oženila, ali najmlajša nevesta jej reče:

„Ti si majka grda i nesnažna,
Daj ti prođi va tu crnu goru,
Da te zjidu oni mrkli vuci,
Al ubiju veliki hajduci.“

Mati gre v „crnu goru“, tam prebiva devet let, pa mesto vuka i hajduka pride k njej sv. Juri na belem konji ter jo vpraša, kaj tu dela. A ona se silno plaka in mu svojo nevoljo in tugo razodene. Sveti Juri pa jej pravi:

„Ne žali se devet sinov majka!
Ča je bilo devet sinov tvojih,
Sad je devet kamenovih stupi;
Ča je bilo devet nevest tvojih,
Sada ti je devet šarih zmiji (kač).“

Hiše njih so razpadle in „okna su bršljanom opletena“. Pa majka se je plakala, češ kdo jej bode na starost stregel in kdo v „žegan“ božji pokopal. Sv. Juri jo teši in vpraša:

„Kemu biš ti majka oprostila
Ko bi ti se nazad sprobudio,
Na krstjansku stvorio?“

Starka odgovori:

„Starji I ve s starejom nevestom
Da bi ona naj raje volila.“

Nató je:

„Prošal Juraj kroz tu crnu goru
Ulomil je od leta mladicu
Prošal s tužnom majkom devet sinov
Trikrat šviknu sinka starejega,
A četirkat stareju nevestu,
Oba su se nazad sprobudili!
Uzeli so svoju staru majku,
Oni su ju smrti dohranili . . .
I u žegan božji zakopali.“

To je menda stara, na kak poganski obred o spomladnem času kažoča pripovedka. Da je sv. Juri na belem konji jahajoč staropoganski solčni bog Slovanov, Svetovit, prenešen na krščanskega svetca, to je že mnogo naših pisateljev omenjalo. Ko on pride, poteši staro majko zemljo, природа se probudi, oživi, vsa se izpremeni vsled dobrodejnega upliva toplih solčnih žarkov. Devet okamenelih sinov in v „šarene zmije“ izpremenjenih nevest je devet zimskih mesecev po mnenji razlagalcev slovanskih mythov. To bi kazalo, da so prvotni Slovani imeli svoja bivališča po severnih pokrajinah.

Devet je sploh sveto število slovansko in se bodisi v pripovedkah bodisi v narodnih pravljicah, pesnih, izrekih velikokrat rabi. Mesto staroslovansko Retra stalo je na devetih otokih in je imelo devet vrat. Na sodnji dan bo svetilo devet solnc po narodnih spevih. A baš to število nam daje povod, gledé „dahovine“ misliti tudi na devet mesecev skrivnostnega bivanja otroškega pod materinim srcem. Najbrže so prvotni oznanovalci krščanske vere, kterej podlaga je izvorni, od peklen-ske kače pouzročeni greh, propovedovali po ónem evangeljskem nauku: „Če se kdo ne prerodi iz vode in Duha, ne more vnti v kraljestvo božje“ (Jan. 3, 5.), — in na pol poganski slušatelji so si izmislili „dahovino“ t. j. človeško nekrščeno bitje.

Je-li še kje drugod po širnem slovanskem svetu pripovedka o „dahovini“, kakor po Krasu in po Istri, ne vem, a vsekako bi prav bilo, da se objavi, ako še kdo kaj o tem skrivnostnem bitji zna in vé.

Da se iz človeške matere utegne roditi kak spak ali monstrum, o tem pravijo nedvojbeno zgodovinska izvestja, a da bi iz živali, po darvinističnih načelih, kdaj postal človek, o tem pa zgodovina molči. Morda je i zgornja pripovedka le neka alegorična podoba odgoje: „per verba et verbera“ (beseda i šiba) izganja se gadja narav iz človeka.

S o l v a.

Šmenitno je bilo noriško mesto Solva. Že l. 1856. sem v Novicah poskusil pomen tega imena razložiti; vendar imam še nekaj dostaviti. Štajerskemu starinoslovcu rajnemu župniku Knablu je ugodilo srečno dokazati, da je mesto Solva stalo na lipniškem polji. Mi smo z njegovimi dokazi celó zadovoljni, in tudi vsi novejši starinoslovci mu prigrasujejo. Knabl ni povedal, kaj ime Solva pomenja; on prosto reče, da je keltsko, kajti Noričanje so mu Kelti.

Mesto Solva se še omenja v listinah do leta 1075., čeravno že bolj s popačenim imenom. Najstarejša listina pa je iz leta 890.

Kralj Arnolf je salzburškemu nadškofu Dietmaru poklonil več posestev; med temi tudi v okrožji mesta: Sulpa, „— Arnolfus divina favente gratia Rex . . . Tradimus itaque atque firmamus ad praedictum monasterium s. Petri — primitus Castellum s. Ertrudis . . . ad Sulpam: civitatem Zulp vocatam cum omnibus juste ad eandem civitatem pertinentibus, cum quercetis et campis sicut illa fossa, quae incipit de Moura et tendit usque ad Lounznizam, et ut Luonzniza¹ et Sulpa de alpihus fluunt, . . . et forestum Susel itd. (Schriften des hist. Ver. für Innerösterr. I., 21.).

Civitas „Zulp“ je torej stala blizu rek Lounznica (Ložnica) in Sulpa (Sulm) in v bližini suselskih (Sausal) gozdov. Knabl postavlja mesto Solva z vso pravico kraj reke Sulm v okrožje današnje Lipnice (Leibniz).

Reka, ktera se v Arnolfovem pismu veli Sulpa, imenuje se v listini salzburškega škofa Eberharda: Sulbe — „qui Sulbe in ore populi nuncupatur“. Libr. cit. pag. 22. 24. Oblike: Sulpa — Sulbe izobrazile so se iz Solva; danes jo tam stanujoči Nemci imenujejo: Sulm, po izmeni ustnikov, kakoršno nahajamo v oblikah: Alm

¹ Lounznica, danes imenovana Lasnitz, ima dva vira, ki se pri Frauenthalu združita in pri Wollsdorfu rečico Stainz (v starih listinah Stawenz, Stavniz) primeta; potem se Lonžnica izlije v reko Sulm-Solva.

iz Alpe, Lemberg iz Löwenberg, Bamberg iz Babenberg itd., vendar so še tudi kraji: Sulb in Sulberek.

Reka sedaj Sulm imenovana izvira pod visoko schwambersko planino na Sulmecku; ker ima voda črno barvo, pravi jej ljudstvo Schwarzsulm. Pod Frauenalpe pa izvira bela Sulma, katero ljudstvo imenuje Weissulm. Obé se združite pri Gassersdorfu in stvarjate pravo Sulmo, ktera se pod Lipnico v Muro izliva.

Barva vode je po mešanji bele in črne Sulme postala rujavo-žoltovata (gilva), in baš to pomenja ime Solva, kakor se je pri noriških Slovencih reka in mesto kraj reke imenovalo. V ruščini označuje solovoj, gilvus, isabellenfarbig, staroslov. slav v besedi: slavoočie, glaucitas; iz tega ime ptiča: slavec¹, litovsk. szalwas, pestri.

Imena rek po barvi so navadna, primeri: Bela, Črna, Sura, Mura (temnozelená), in tudi na Ruskem je rečica: Solovaja. Mesto je tudi ime dobilo po reki, kakor Achen, Bela, Sava itd. Na rimskih spomenikih, v Solvi izkopanih, beremo lepa čisto slovenska ženska imena kakor: Samuda, Samma, Bubna itd. Rodbine Samuda še živijo na dravskem in murskem polji.

Iz snove: sam so stari Slovani radi stvarjali osebna imena; to pričujejo stare listine, v katerih nahajamo: Sam, Samo, Samek, Samovit, Samorod, Samoslav, Samota. Ime Bubna ima zopet svoje sorodnike v severoslovanskih osebnih imenih: Bub-la, Bubanjka, Bubana (glej Moroškin, Imenoslov s. v). Spomeniki izkopani iz razvalin stare Solve hranijo se v škofovskem gradu Sekavi; med temi jih je mnogo, ki imajo symbole iz staroslovanske mythologije (primeri moje razpravo: O simboličnem pomenu ribe v Letop. Mat. slov. 1869.). Ponemčeni Solvljani (danes se jim pravi Sulmthaler) ohranili so še v svojem govoru več slovenskih besed; tako na pr. imenujejo kašo: Kaschen, glivice (gobe): Glivitzen, ptico šojó: Schojen.

Gledé reke Lasnitz naj še omenim, da je na nemškem Štajerji več rečic s tem imenom. Tako teče južnozapadno od benediktinskega stana Št. Lambrehta reka Lasnitz; druga je pri Muravi (Murau), v katero teče Gaitschbergbachel (gaitsch = gajič, mal gaj); zopet je kraj Lasnitz severno od Vordernberga; potém je Ober-, Mitter-, Unter-Lasnitz v fari Nestelbach iztočno od nemškega Gradca; Lasnitzberg v fari Ligist (v starih listinah: Liubgast) na zapadnem nem-

¹ Oblika Solva pričuje, da še noriški Slovenci niso rabili metathese in da so govorili, kakor polabski Slovenci: vorta, gord, gorh, borna za vrata, grad, grab, brana itd.; Solva torej za današnjo obliko: Slava, iz ktere se imajo tudi razlagati imena: Slavina in slična.

škem Štajerji. Na slovenskem Štajerji je Laznica v lembarškej in makolskej fari. Vse te rečice so dobile svoja poznamenovanja po lazenji, po počasnem toku. Ker nahajamo v listini kralja Arnolfa obliko: Lounzniza, je to znamenje, da se je takrat glasnik *a* kot *o* izgovarjal.

Kakor je Slovenec krstil počasno tekoče vode z imenom: Laznica, tako je imenoval vode, čijih tok se rad ustavlja, z imenom: Stavnica¹. Korotanskoslov. ljudstvo je pa to ime izgovarjalo kot Stajнца, ker izpreminja *av* v *aj*; tako slišiš: sem prajla-prejla, mesto: pravila. Mi nahajamo rečice tega imena zopet pogostem na nemškem Štajerji; tako Stainz v okraji Oberkindberga, Stainz v zapadnem Štajerji z gradom istega imena, Stainz rečica v štradenškej fari v iztočnem nemškem Štajerji, Stainzbach v okrožji Predinga v zapadnem nemškem Štajerji, Stainzbach v bruškem okraji, Stainzerbachel v muravskej okolici, Stainzgraben v Mürzthalu itd.

Na slovenskem Štajerji pa je „Stainz“ znamenita reka, ki teče od Marije Snežnice skozi aninsko, benediško, šentpetersko, negovsko, jurjevsko in ljutomersko faro, potem pa se v Muro izlije. Prebivalci jej pravijo: Ščavnica in Šavnica; st je prelazil v šč in slednjič v š (primeri: stuka, ščuka — šuka, štipati, ščipati — šipati). Kakor se Šavnicarje ločijo od korotanskih Slovencev po jeziku in obleki, po narodnih običajih in pravljičah, tako tudi v glasoslovji. Pri njih se *av* ne izpreminja v *aj*, namreč govore: zavec namesto zajec, zajc, in tako tudi: Ščavnica, Šavnica namesto Ščajнца — Šajнца.

Dacorin Trstenjak.

Drobnosti.

Politična in kulturna zgodovina štajerskih Slovencev. Spisal in založil Ivan Lapajne. V Ljubljani 1884. Str. 310 v 8°. — Naj nikdo ne pričakuje o tej „Zgodovini“ tú strokovnjaške kritike. Takošno je napisal že č. g. D. Trstenjak, še predno je rečeno delo bilo prav osnovano, v zasebnem pismu, ktero je pisatelj sam v predgovoru svoje knjigi str. IX. X. priobčil. A s tem nam je g. Lapajne ob enem jako ustregel, kajti prihranil je tako drugim čas in trud za presojevanje njegovega zdelka . . . Zato tudi jaz ne bodem o njem dalje govoril; nego zabeležiti hočem in oziroma popraviti v sledečem samo nekatere stvarne pogrške in nedostatnosti, osobito one iz krajevnih okolnostij mi bolj znane, in sicer tako, kakor sem jih redom v knjigi zapazil.

¹ Stavnica označuje torej isto, kar lat. stagnans, stagnatum, v severnoslov. jezikih: stav, stagnum.

Str. 3, 4: Kakor g. Lapajne govori o Keltih v naših krajih sploh ter posebej, da tudi naš Ptuj in Celje imata svoj prvi začetek v keltskih časih, to je pač nauk izključljivo nemških historikov, vzlasti starejših; novejši nas o keltizmu tudi vendar le nekoliko drugače poučujejo, omenjajoč vsaj mimogrede slovenskost prvotnih prebivalcev na naši zemlji, kar tudi naš pisec str. 5, 6. o Slovenih navaja. — Str. 14: Da bi v mestno cerkev v Celji bilo vzdanih največ jupiterskih glav, ni istina; pač pa se nahajate dve moški podobi z bikovimi rogovi in ušesi v steni pred tkzv. Antikenthor-om in na Kinkovem dvorišču, po Trstenjakovem opisu v „Novicah“ 1859. 12. Eden od kamena izklesan vojak, roko na prisego držeč, stoji poleg farne cerkve na južni strani; za drug takšen spomenik ne znam. Martov tempel v Celji išče dr. Al. Huber Gesch. d. Einflung. u. Vrbrtg. d. Christenthums in Südostdeutschland I. 97 nekje blizu prejšnjih Gradskih vrat. — Str. 15: Ptuj imenujejo Hrvatje, vsaj v knjigi, Optuj, kakor tudi nekteri Slovenci na pr. ob Ščavnici: kam greš? v Optuj; Petov je pač po Pettau. — Str. 18: O rojstnej hiši sv. Maksimilijana v Celji na mestu sed. kapucinskega samostana je pač le pobožna bajka; prim. Huber I. c.; leto njegove smrti je verjetnejše 303, glej Huber I. 123. — Str. 19, 20: Gotje so Ptuj razdejali l. 380. Škofa ptujška Cest po 380 in Vigil 547 sta dvomljiva; istotako celjski škof Tenaks 381 ali kateri drug v teh mestih po Frankih vpostavljen; gl. Huber I. 267. — Str. 28: Valkun menda ni sin karant-slovenskega vojvode Hotemarja, nego brččas bavarskega pokolenja Waltunch; gl. Huber IV. 165. — Str. 38: O delovanji sv. Ruperta in sv. Vitala gledé kristjanstva med Slovenci glej Letopis Matice slov. 1884. 124, 125. Lork ni bil nikdar sedež nadškofa, glej Letopis Mat. slov. 1882/83. 163 sl. — Str. 45, 46: Ciril in Metod sta prišla v Vel. Moravsko l. 863; njun učencec je bil Sava ali Saba, ne Sablas. — Str. 87: Sounek, Sanek itd. tolmači Ig. Orožen in dr. v Žolnek, po žolnah, kakor bližnje Vransko po vranah; ob Savinji ne stoji grad ni sedaj niti je mogel lahko kdaj stati, sodé po obliči kraja; razvalina je v okolici Podvrh, kako uro hodá jugozapadno od Braslové na podgorji Dobrovlja. — Str. 89: Grad, sedaj razvalina, Ferehteneck, tudi ljudstvo je tako imenuje, je v fari sv. Mihela pri Šoštanji, dobro 1½ uro od trga na sever, v okolici Ravne; prim. str. 133. — Str. 90: Grb celjskih grofov in mesta Celja so tri zlate zvezde v modrem (ne zelenem) polju. — Str. 95: O sliki celjskega grofa Hermana II. v Lepiglavi trdi dr. I. Kršnjavi v „Viencu“ 1878. 802, da je še le v 2. pol. 17. stoletja bila izdelana ter je po vsej priliki gol proizvod domišljije. — Str. 96: Veronika Deseniška ni bila utopljena v Sótési, nego uprav v Ostrovici ali Ostrei, gradu (sedaj razvalina) jugozap. od Sv. Jurja pod Taborom v Savinjskeji dolini; prim. str. 136. — Str. 98: Tutaški je tisk. pogrešek nam. Futaški. Ulrik II., poslednji grof celjski, bil je umorjen na god sv. Teodora t. j. dne 9. nov. 1456. — Str. 116: O slov. slovaro- in letopisci Hier. Megiserji piše S. Ljubič Ogled. knjiž. poviesti jugoslavj. II. 558, da je bil rojen v Stuttgartu, od 1592—1600 ravnatelj plemiške šole v Celovci, umri 1616. — Str. 118: Leta 1471. bili bi Turki bojda Gajre, Gornjigrad in Nazaret razdrli, kakor že J. Parapat v Letop. Mat. slov. 1871. 41 javlja. Kaj so Gajre? Morda Gairach, Jurjev Klošter; v Nazaretu pa je bil samostan utemeljen še le l. 1632; vid. Orožen Dek. Oberburg 250.

Str. 124: Takozvani gotski ali gotiški slog nima nič opraviti z germanskimi Goti in torej ni staronemški, nego ta zidava se je razvila po križarskih vojnah iz byzantskega in romanskega stavbenega sloga, in najstarejše gotske cerkve so na severnem Francoskem in v Nizozemlji; prim. J. Jesenko Obč. zgodovina II. 145. — Str. 131: S crkvi sv. Štefana pri Celji misli se menda na podružnico istega imena v Teharjih, utemeljeno 1699, v. Orožen Dek. Cilli 327. — Str. 138: Od kod je vest, da bi prek grada Lemberga pri Doberni utegnola biti meja med Norikom in Panonijo? Vsaj s str. 7. se to, kakor se mi zdi, ne ujema. — Str. 140, 141: Helfenberg je slov. Sótési

grad. Grad Hrastovec pri Ptuiju? Pač pri Mariboru proti Sv. Lenartu. Grad Prebold in gradič Gorica sta pri Sv. Pavlu v Savinjskeji dolini. — Str. 152: Navada, da v spomin na hudo lakoto 1262 še dandanes o veliki noči ljudje jedó repne olupe, pač ni vendar povsed pri Slovencih. — Str. 163: Tudi pri Sv. Barbari v Halozah dajal je še prejšnji župnik-dekan po sv. obhajilu bojda vina obhajancem iz kelih, kakor mi je pravil neki tamošnji rojak — Sr. 174: Zapuščeni grad Heckenberg pri Vranskem imenuje ljudstvo sploh Stari grad — Str. 183: Vasi Imelnizen, Istrakhof, Wisticza, Dominzen in Vordrinchen tolmači M. K. v „Slovenci“ 1885. 11 v Melince, Štrukljevoce, Bistrice, Domanjkovce in Bogojino ob Muri. — Str. 215: Ustanovitelj frančišk. samostana v Nazaretu, ted. ljubljanski škof, pisan je po tedanje Scarlichius, ne Skolič. — Str. 218: Sv. Urša na Ušarjih imenuje se pač le naprosto Sv. Uršula, v Personalstand d. Bisth. Lavant tudi na Plešivci. — Str. 219: Sv. Lovrenc pod Prežinom je sedaj podružnica téharska. — Str. 220: J. P. Ješenak, pisatelj slovenski, umrl je 1827 kot stolni prost pri Sv. Andraši v Lavantskeji dolini, a ne v Novem mestu. — Str. 221: Sv. Duh na Stari gori je podružnica Sv. Jurja na Ščavnici, torej v gornjeradgorskem okraji, ne v gornjegradskem, kar je bržčas tisk. pomota — Str. 223: Sv. Ana na Krembergu spada že od l. 1859 k labodskeji (lavantskeji) škofiji; l. 1870. je bila tej pridejana sosedna Marija Snežna na Velki ali Nova crkva, kakor jo tamošnje ljudstvo imenuje. — Str. 224: Prvi vikar pri Sv. Pavlu v Savinjskeji dolini, Wifingus, imenuje se l. 1392, v. Orožen Dek. Frasslau p. 164. Sv. Andrej nad Polzele je prav, ne v Polzele. Ne pod krško, nego pod sekovsko škofijo spadale so do l. 1859. fare v Mariborskem okrogu. — Str. 226: Skomer, prav Skomarje. V Dobleml tisk. popr. namesto Dobjem. — Str. 230: Odgovor „zahvalim za vprašanje“ je navaden tudi po drugod na pr. v Savinjskeji in Škalskeji dolini pri ljudstvu. — Str. 232: Truber je pisal pač kranjsko naróčje par excellence, ne pa štajerskega. — Str. 240: Učenci iz šole v Rušah pri Mariboru 17. in 18. veka postajali so razven duhovski mnogo tudi svetski dostojanstveniki, kakor svedoči p. J. A. Marian v ondotojni farnej kroniki, prim. Orožen Dek. Kötsch 364. — Str. 243 sl.: Šolam na slov. Štajerji navaja vendar „Schematismus der Volksschulen Steiermarks“ vsa imena; in vsaj tá bi radi znali tudi v slovenskeji knjigi! — Str. 263: Kakošen posej imajo oni nemški učenjaki 19. veka v zgodovini štaj. Slovencev, tega ne razumem.

Str. 280: Zvonik sedanje nemške crkve v Celji bil je vendar naposled l. 1880 dogotovljen. Papež Benedikt XIV., ne IV., ločil je oglejski patrijarhat; razdelitev far na slov. Štajerji podal je pisec dobro na str. 216 in 217 po č. g. Trstenjaku. — Str. 281: Grof Anton Gaisruck ni si celjske grajščine sezidal v mestu, sedaj vojašnica, nego zvonaj mesta po priliki 1½ uro na zapad blizu Žaleca, takoimenovano Novo Celje 1760, vid. str. 133; sedanja vojašnica v Celji od 1750 bila je nekaj dolnji grad celjskih grofov. — Str. 297: O Štef. Modrinjaku recimo pač: znaten pesnik slovenski za ono dobo, † 1827; prim. vsaj sedbo Vrazovo v Gusle i tambura II. 135, 6. — Str. 298: Gradova Novi klošter in Mayerberg pač nista baš v okolici Vranskeji, nego prvi je v fari polzelskeji v. str. 130, a drugi slov. Prešnik v fari sv. Martina v Rožneji dolini v. str. 140. Vransko je trg nekje od l. 1869. — Str. 299: Šoštanjski stari grad je bil nad trgom, ne v trgu samem; sedanjo razvalino zove ljudstvo Pusti grad. — Da bi bile Braslovče dobile ime po slov. knezu Braclavu-Bratislavu od 896 l., vid. str. 44, zanikuje se mnogo; tudi ta Braclav ni verjetno, da bi bil sin panon.-slov. kneza Pribine in tudi ne sin njegovega sina Kocelja; vid. Letop. Mat. slov. 1884. 160. — Str. 300: Slovenski pisatelj Ferdo Kočever Žavčanin je menda po tiskov. pogršku Fr. H—; umrl pa je v Gradci 1878, ne v Zagrebu. Župnik v Grižah Jan. Goličnik ni „na nemško prestavil „čebelarstva“ kranjskega kmeta Janže“, temveč narobe; nemški izvirnik Janšev je preložil G. na slovenski 1792. Str. 307: Da bi Mozirje bilo Pribinov Moosburg, ni samo neizgodovinsko, temveč uprav nesmisel; vid. Letop. Mat. slov. 1884. 175. — A

str. 214: Res vse one pravice, ktere je užival Nemeec, pridobil je dne 21. dec. 1867 tudi Slovence — na papir.

Toliko sem čitajóe Lapajnetovo „Zgodovino štajerskih Slovencev“ mimogredé pobral, čemur sem znal na prvi mah kaj prigovoriti. Ostalo, kar bi še morda potrebovalo enakega razgovora, naj blagovoljijo pripraviti drugi našinci, znani z dotičnimi krajevnostmi. Omenil bi še tu le samo, da so v sicer dosta lepem, glatkem jeziku slovenskem vendar le grdi nemčizmi „gajžlarji“ str. 79, 132 in „glažuta“ str. 306; nekaj tiskovnih pogreškov je še razven že navedenih, na pr. Schötzer, pravo Schlötzer str. 5 in dr.; nadalje večkratno ponavljanje iste stvari, a véasih protislovno, kar je bilo deloma tudi že naznačeno. Ne dopada mi razdelitev tvarine po načinu, kakor so sestavljene nemške učne knjige zgodovinske za srednje šole, namreč v posamezne kratke odseke po dobah nekterih vladarjev; boljše nam ugajajo večje skupine istovrstnih predmetov; glej, kar o tej osnovi piše Jos. Staré Obéna zgodovina III. zv. predgov. Nikakor pa se ne more pohvaliti takošna kompilacija, kakoršna nahajamo v Lapajnetovej knjigi, kjer so po cele strani, dá celi listi doslovce prepisani iz drugih pisateljev, nekaj sicer pač imenovanih, a nekaj pa tudi zamolčanih ter le na konci knjige kratko omenjanih. Saj bi se snov dala prirediti tudi po svoje, tu in tam še morda nekoliko okrajšati, kar mislim, da bi ne bilo niti na škodo tej „zgodovini“; nasprotno tedaj bi bila bolj „izvirna“. Sicer pa ponavljam besede Stanka Vraza ob An. Grüná prevodu slov. nar. pesnij, tukaj dakakor mutatis mutandis povse umestne: „Ich hätte nicht geglaubt, dass der Herr Graf dieser beschränkten Idee vom Patriotismus anhängt. Er nennt sie „krainische Volkslieder“, als wenn die Krainer eine eigenthümliche Menschenrace wären. Ich habe mich schon oft ausgesprochen mündlich und brieflich, dass die Völker nur durch das göttliche Zeichen der Sprache, nicht aber durch willkürliche politische Grenzen geschieden sind.“ O čemer pa morda več na drugem kraju.

And. Fekonja.

Jugoslovanske pravljice in pripovedke. Sagen und Märchen der Südslaven. Zum grossen Teil aus ungedruckten Quellen von Dr. F. S. Krauss. I. zvezek. 1883. II. zvezek 1884. — To je naslov knjigi, ktero je „Kres“ že lani na 478. strani kratko oznanil. Predno preidemo na oceno te knjige, bodi nam dovoljeno, da nekoliko besed izpregovorimo o tradicionalnej literaturi. Kolike važnosti za spoznavanje značaja kulturnega in zgodovinskega razvitka, v obče vsega duševnega življenja je tradicionalna literatura, je dognana stvar. Znanost, kterej je zadača skupljati narodno blago ter iz zbranega gradiva stvariti sliko duševnega živovanja narodov, je sicer mlada, a vendar sme s ponosom kazati na velikanske uspehe svoje, kteri jej zagotavljajo častno mesto v sijajnem zboru starejših znanostij. Tudi med nami Slovenci podalo se je precejšnje število zbirateljev na delo, kteri so znašali narodno blago ter ga objavljali po raznih časopisih in posebnih knjigah. „Kres“ pa sme še posebno ponosen biti, da šteje med svoje sotrudnike dva najodličnejša znanstvena zastopnika te stroke; v mislih imam profesorja doktorja G. Kreka, kteri v svojih knjigah in razpravah posebno naglašá važnost tradicionalne literature, in profesorja M. Valjavca, kteri je med Slovenci in Hrvati gotovo največ narodnega blaga zbral in objavil. Žalibog, da je tega blaga še mnogo nezabeleženega in da je malomarnost dotičnikov, ki bi imeli skrbeti, da se odkloni preteči pogin duševnega imetka narodovega, tolika, da niti ono, kar je zbrano in zabeleženo, ne pride med svet. Te besede se obračajo do naše Maticе, ktera tudi pozablja svoje zadače, da ima gojiti narodno literaturo. Častna izjema je izdanje knjige prof. dra. Pajeka o duševnem žitku štajerskih Slovencev. Ena taka knjiga ima več vrednosti nego deset fizik in astronomij, kterih nihče ne čita. Take knjige, kakor je imenovana, so za vsakega zanimive in koristne, ker nas učé spoznavati naš narod, in baš

spoznavanje narodne individualnosti je temelj in podlaga književnemu delovanju, ako hoče uspešno, koristno in vredno biti.

Imel sem že priliko, da naglašam važni princip, da se mora književnost naslanjati na narodno individualnost, ker inace ni drugega nego prežvekanje tujih stvarov. Jezik sam še ni oni pečat, kateri književnosti udarja značaj; v književnosti, ako hoče v resnici biti narodna, mora se zrcaliti narodna osebnost. Mi imamo mnogo izvrstnih pesnikov in pisateljev, a jako skromen je broj onih, katerih uzori bi bili zajeti iz pravega narodnega življenja. Književniki odgojeni v tujstvu, sicer slovenski govoré, a tuje mislijo in čutijo. Kako odločno v svoje korist razlikuje se književnost naših po krvi in jeziku najbližjih sorodnikov Hrvatov in posebno Srbov! Zakaj? ker stoji na realnem temelji svoje narodnosti, ktera se ne izraža samo z glasovi jezika, temveč s pojavi narodnega življenja, z nazori in uzori narodovimi.

Pozdravljati nam je tedaj vsako knjigo, ktere namen je, da nas seznaní z narodnim življenjem in mišljenjem. Tudi imenovana Kraussova knjiga, če prav je pisana v tujščini, vredna je z rečenega stališča vse pozornosti. V predgovoru k prvemu zvezku podaje nam izdajatelj razven podatkov o kraji in napisovatelji posameznih bajk tudi nekak uvod o važnosti in zadači folklore ali one znanstvene stroke, kterež zadača je izučavanje tradiciionalne literature. Kar govori o tem, kako nas proučavanje narodne literature neč poznovati mišljenje, težnje in razmere naroda, kako je tuja, ne na domačem polji vzrastla književnost kriva, da izobraženci ne razumevajo prostega ljudstva in kako se prosti narod iz istega razloga odvrta od izobražencev, je gola istina.

Kot glavno zadačo svojega dela označuje Krauss, da sestavi iz teh narodnih umotvorin jasno sliko duševnega života narodnega gledé mišljenja, čutjenja in hotjenja. Kako bode to zadačo rešil, radovedni pričakujemo. Kajti do sedaj se njegovo delo ograñuje na nemški prevod bajk in na predgovora v obeh zvezkih. Da se prevod prijetno čita, mora se mu priznavati, a po pravici mu očita prof. V. Jagić v Archivu VII. str. 309, da je znanstvenim svrhám škodljivo, da se pri prevodu ni strogo držal matice. Krauss se sicer brani v predgovoru k drugemu zvezku, a razlogi, s kterimi opravičuje svoje postopanje, so ničevni. Tako na pr. priznava, da je pristavljaj različne krepke narodne izraze, ker jih je po njegovem mnenji dotični zapisatelj iz kterih koli uzrokov izostavil. To je sicer možno, ali s čim bi dokazal Krauss, da mora tako biti. Kar naravnoč pa ga moramo zavrnuti, ako samemu Vuku Karadžiću in vrednemu njegovemu pomagaču Vuku Vrčeviću očita, da je na enega uplivala nemška, na drugega italijanska umetna književnost, in pa da ni zaraditega to, kar sta zapisovala, povse verno po narodu zapisano. Sevčda Krauss, ki je po vsej priliki žid iz Slavonije, poznaval je bolje narodni jezik od obeh Vukov, od kterih je eden kakor drugi toliko časa živel med narodom, ktereга niti nemška niti italijanska kultura oblizala ni, in ki oba dva na mnogih mestih zatrjujeta, da sta vse verno zapisavala, kakor so jima pripovedovalci narekovali. Ako celo pri takih možeh sumnja, da li so vestno zapisavali, kdo pa mu jamči, da niso nekteri njegovih pošiljateljev jezik in slog še v večej meri izopačili. V I. zvezku str. XVI. pravi: „Anstatt nun die betreffenden Sagen und Märchen unmittelbar in die Auseinandersetzungen hineinzuverflechten, schicke ich sie in ihrer treuen und unverfälschten Gestalt voraus, ohne sie irgendwie zu verschönern.“ In v drugem zvezku je prisiljen priznavati, da je po svoje zaobračal jezik.

Zakaj ni bajk in pripovedek, kterim je snov enaka, v eno skupno teló zbral, temu postopanju je sicer tehtovit razlog, da bi potém knjiga postala presuhoparna ter bi čitateljem manje ugajala, ker bi jih utrudila, a vendar je imel to storiti ter pojedine bajke primerjati z vzgrednimi, ako mu je bilo do tega, da bode njegovo delo strogo znanstveno.

Temeljito kritično darovitost svedoči nam trditev v II. zvezku str. XLIV., da pripovedka zabeležena v Vuka Vrčevića nár. pripovedkah, Beograd 1869. p. 282 zategadel ne more biti srbskega porekla, ker je v njej govora o različnih narodih, kar zahteva obširnega zemljepisnega znanja, kterega ni iskati med Srbi. Sevêda Bokelji in tudi Hercegovci, kteri potujejo po vsem širnem svetu kot mornarji, ne morejo znati, da so na svetu razven Grkov tudi še Italijani, Francozi, Angleži, Turki in Rusi! Takisto trdi, da je pripovedka o divjem moži naravnoč iz indijske „Pančâtantre“ vzeta, premda je že v Kresovem letniku 1882. učeni g. prof. Krek objavil svojo razpravo o Polyfemu v narodnej tradiciji slovanskej, kjer bi se bil mogel g. Krauss poučiti. Ali je očitanje opravičeno, da je celó iz nemških učebnikov in italijanskih koledarov prepisane bajke, ktere so mu nekteri njegovih sotrudnikov poslali, v svojo knjigo sprejel, ne vem presoditi. F. X. Kuhač vsaj mu to očita v Agramer Zeitung br. 271 l. 1884.

Kar pa je napósled neznosno, to je predrznost, s katero bije on, o katerem se do sedaj še prav nič vedelo ni, po zaslužnih in glasovitih učenjakih. Da mu suhoparna filologija, posebno klasična, v smislu onega dlakocepjanja ni po godu, razumemo, a zasmehovati jezikoslovstvo je smešno delo. Prav neugodno dirá v predgovoru k II. delu ono bahanje s prijateljskimi odnošaji in pohvalami učenjakov, samoljubno opisavanje svojega življenja, nepotrebni lirski izlivi o svojej mami in koketovanje na enej strani z nemštvom, na drugej z narodnjaštvom! — Po izjavi Kraussovej sestoji njegova zbirka iz več od tisoč komadov (med njimi do dve sto basnij). V prvem zvezku objavljenih je 109 bajk srbskih, bosenskih, hrvatskih, slavonskih, bokeljskih in štajerskih. V drugem jih je 160 iz vseh krajev južnoslovanskega plemena; med njimi je razven iz zbirke prof. Valjavca vzetih še 8 drugih slov. že natisnenih pravljič. *R. Perušek.*

Ljudska knjižnica. Odkar smo bili zadnjič naznanili to knjižnico, izšli so že zopet trije snopiči. V 4. zvezku podaje nam J. S. Gombarov „Kratke povesti za kratek čas“. Vseh je 15, in ponatisnene so iz „Vrteca“ in nekterih drugih časopisov. Iz tega se že razvidi, da so i za mladino pripravne, a tudi odrastlim čitateljem bodo delale kratek čas. Povesti niso sicer izvirne, ali imajo dobro domačo obleko. — Snopič 5. obsega „Kratkočasne povesti“, ktere je zbral Lavoslav Kordeš. Tú se čita „Dvorski“, kterega je v češčini spisal Alojz Jirásek, poslovenil J. Sattler, „Dvakrat vzdigneni zaklad“, ljudska pravljičá „Dekliški ropar“ s Kranjskega, in iz nemščine posneta povest: „Poštna hiša v stepi“. V zadnjih zvezkih je uredništvo Ljud. knjižnice po našem mnenji pravo pot nastopilo. Kratkočasne povesti se kmetu našemu kaj hitro in rade prikupijo in vabijo tudi mladino, da jih čita. V tem smislu se naj nadaljuje, in le véasih vmes podá kaka večja povest. Dolžni smo opomniti, da je v zadnjih dveh snopičih tisk že tudi pravilnejši od prejšnjih zvezkov, ali vse še ni tako, kakor bi moralo biti. Upamo pa, da se bodo v tem oziru vsi nedostatki odpravili. Konečno še opozorimo na to, da se knjižnica vse premlačno razpečava. Uvesti se mora vsestranska kolportaža, ako hoče podjetje pri tako nizkej ceni — 6 novc. za eden po 4 póle obsegajoč snopič — napredovati. V Celovci na pr. ni se še skoro nikomur poslala na ogled, in dijak in kmet ne vé pota, kako bi prišel do nje. Tukaj je treba velike brižnosti in mnogo nam se je še učiti od nemških podjetnih knjigarjev. A te opazke ne veljajo samo o Ljudskej knjižnici, temveč so v obče umestne gledé na razpredavanje naših knjig. — Šesti snopič, ki nam je ravnokar došel v roke, podaje 13 „pobožnih pripovedek in povestij“, ktere je tudi zapisal marljivi naš pisatelj J. S. Gombarov. To so deloma národne legende in pripovedke, ki se nahajajo med našim ljudstvom, ali pa iz drugih jezikov prevedene povesti pobožnega sodržaja. Prepričani smo, da jih bude ljudstvo rado prebiralo in da si po njih „Ljudska knjižnica“ med prostim národom mnogo častilcev pridobi.

Četrto poročilo o delovanji in stanji „podpiralne zaloge slovanskih vseučiliščnikov v Gradci“. Založil in objavil t. é. opravični odbor. V Gradci, 1885. Tiskala tiskarna družbe sv. Mohora v Celovci. Str. 8 v 8°. — Odbor podpiralne zaloge podaje v tem poročilu pregled računov od okt. 1883 do okt. 1884. Razvidi se, da je preteklo leto glavnica od 4600 gld. na 5200 gld. narastla. Razven tega se je 288 gld. razdelilo v podporo slovanskim vseučiliščnikom, 13 pravnikom in 3 modroslovcem. Da se je pa to leto podpiralna zaloga tako znatno in čvrsto povzdignola, gre iskrena zahvala deželnemu odboru kranjskemu in štirskemu in drugim radodarnim zavodom in rodoljubom slovanskim. Ob enem pa se ima ta razvoj tudi pripisovati neumornej delavnosti njenega voditelja, prof. dr. Gr. Kreka, ki že mnoga leta uspešno kot predsednik zaloge v njen prid deluje. Slovensko občinstvo pa prosimo, naj se tudi letos spomni naših vseučiliščnikov v Gradci in naj položi svoj obolus na žrtvenik domovinske ljubezni.

Hrvatska Vila. Četrto leto izhaja že „Hrvatska Vila“. Večkrat smo omenjali ta ilustrirani časopis v svojem listu in ga tudi priporočali č. čitateljem. Menjaval je že večkrat svoje urednike in konečno je menjal tudi lastnika. Lastništvo in založništvo lista prevzela je sedaj znana firma v Zagrebu C. Albrecht, duga ulica 26. Upamo, da je sedaj Hrvatskej Vili obstanek zagotovljen in da bude njen novi nakladnik svoj list na isto višino povzdignol, s katero se ponasajo česki ilustrirani časopisi. Hrvatska Vila stane na leto 10 gld.

† **Josip Pagliaruzzi-Krilan.** Naše mlado slovstvo, vzlasti pa slovensko pesništvo in z njim ves narod naš zadela je bridka izguba dne 1. marca t. l. Preminol je na Goriškem jedva šestindvajsetletni mladenec Josip Pagliaruzzi, znan pod imenom „Krilan“ vsemu čitajočemu razumništvu. Sin lansko leto umrlega veleposestnika in deželnega poslanca Pagliaruzzija v Kobaridu, šolal se je Josip v Gorici in dovršivši gimnazijo l. 1877., učil se na Dunaji pravoslovnih nauk. Odlično je mladi mož dovršil svoje studije ter stopil kot praktikant v državno službo v Gorici. Ali kmalu po očetovej smrti moral je je ostaviti ter prevzeti gospodarstvo na svojem posestvu. S pokojnikom položili so goriški Slovenci nadarjenega mladenca in značajnega moža v hladno zemljo. Ob njegovej gomili pa žaluje muza slovenska, kajti ta je izgubila v njem bogato nadarjenega gojenca in navdušenega svojega častilca. Leta 1878. je stopil Josip prvikrat javno pred slovensko občinstvo, in v teku zadnjih let je obogatil naše književno polje z marsiktero lepodišečo cvetlico. Njegove balade in romance se kaj dobro odlikujejo med novejšimi našimi pesniškimi proizvodi, in mi lahko trdimo, da si je z njimi njegov mladi talent častno mesto pridobil in za dolga leta zagotovil hvaležen spomin v naši književnosti!

Poziv slovenskim pisateljem! Odbor Maticе Slovenske obrača se do vseh rodoljubnih pisateljev slovanskih z iskreno prošnjo, naj bi čim preje tem bolje tudi letos poslali kaj primernih doneskov za letošnji Letopis. Kakor lani vzprejemali se bodo tudi letos v Letopis samo izvirni znanstveni in znanstveno-poučni spisi iz raznovrstnih strok človeškega znanja; vendar je želeli, da bi častiti gospodje pisatelji svojim razpravam izbrali take predmete, ki ugajajo obče znanim književnim potrebam naroda slovenskega ter zaradi splošne zanimivosti prišajo večini Matičnih družabnikov. Rokopisi naj se pošiljajo do konca aprila t. l. predsedstvu Maticе Slovenske v Ljubljani. Po pravilih določena nagrada v Letopis vzprejetim spisom bude se izplačevala, kedar se knjiga dotiska. Prvosednik: Grasselli, odbornik: Marn.

Izdaje, založuje in tiska tiskarna družbe sv. Mohorja v Celovci.

Odgovorni urednik: Dr. Jakob Sket.